

Roditeljstvo u specifičnim okolnostima s naglaskom na udomiteljstvo

Đorđić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:521779>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Nikolina Đorđić

**Roditeljstvo u specifičnim okolnostima s naglaskom
na udomiteljstvo**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Roditeljstvo u specifičnim okolnostima s naglaskom na
udomiteljstvo

Diplomski rad

Student/ica:

Nikolina Đorđić

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Mira Klarin

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Đorđić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Roditeljstvo u specifičnim okolnostima s naglaskom na udomiteljstvo** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

Roditeljstvo u specifičnim okolnostima s naglaskom na udomiteljstvo.

SAŽETAK

Roditeljstvo je složen i višedimenzionalan proces koji obuhvaća brigu, odgoj i podršku koju roditelji pružaju svojoj djeci kako bi im omogućili sigurno i zdravo odrastanje. Ono uključuje fizičku, emocionalnu, intelektualnu i društvenu podršku tijekom djetinjstva i adolescencije. Nadalje, roditeljstvo je dinamičan proces koji zahtijeva strpljenje, posvećenost i otvorenost učenju. Svi roditelji prolaze kroz razne izazove, ali je tada najbitnije ostati pribran i boriti se zajedno sa svojim djetetom. Onda kada se roditelji, prolazivši različite situacije, kao što su siromaštvo, bolesti, ovisnosti i slično, prestanu boriti, može doći do izdvajanja djeteta od bioloških roditelja. Tada dijete biva smješteno u domove ili udomiteljske obitelji. U oba slučaja, valja u prvi plan staviti djetetove osjećaje i potrebe.

Udomiteljstvo je oblik skrbi o djeci koji se koristi kada djeca ne mogu živjeti sa svojim biološkim roditeljima ili u svojoj primarnoj obitelji iz različitih razloga. Udomitelji su pojedinci ili obitelji koji dobrovoljno pružaju dom i brigu djeci koja su izložena različitim životnim situacijama. Nadalje, ono je važna alternativa institucionalnom smještaju i često se smatra prirodnijim okruženjem za djecu. Usvajanje pristupa koji poštuje individualne potrebe i iskustva svakog djeteta ključno je za uspješno udomiteljstvo i dobrobit djece koja su se našla u takvim situacijama. U mnogim zemljama, uključujući Republiku Hrvatsku, teži se poticanju udomiteljstva kao prirodnijeg oblika skrbi za djecu koja su odvojena od obitelji. Udomiteljstvo često pruža djetetu „toplo“ i individualizirano okruženje, što može doprinijeti emocionalnom i psihičkom razvoju. Međutim, ključno je osigurati da udomitelji dobiju odgovarajuću podršku i obuku kako bi se mogli nositi s izazovima koje ova uloga često donosi.

Ključne riječi: roditeljstvo; dijete; udomiteljstvo; institucionalizacija.

Parenting in specific circumstances with an emphasis on foster care.

ABSTRACT

Parenting is a complex and multidimensional process that encompasses the care, upbringing, and support that parents provide to their children to enable them to have a safe and healthy upbringing. It involves physical, emotional, intellectual, and social support during childhood and adolescence. Furthermore, parenting is a dynamic process that requires patience, dedication, and openness to learning. All parents face various challenges, but it is most important to remain calm and fight alongside their child. When parents, having gone through various situations such as poverty, illness, addiction, and the like, stop fighting, it can lead to the separation of the child from their biological parents. The child is then placed in foster homes or with foster families. In both cases, it is important to prioritize the child's feelings and needs. Fostering is a form of childcare used when children cannot live with their biological parents or in their primary family for various reasons. Foster parents are individuals or families who voluntarily provide home and care for children who are exposed to various life situations. Furthermore, it is an important alternative to institutional placement and is often considered a more natural environment for children. Adopting an approach that respects the individual needs and experiences of each child is crucial for successful fostering and the well-being of children who find themselves in such situations. In many countries, including the Republic of Croatia, there is a tendency to promote fostering as a more natural form of care for children who are separated from their families. Fostering often provides a "warm" and individualized environment for the child, which can contribute to emotional and psychological development. However, it is crucial to ensure that foster parents receive appropriate support and training to cope with the challenges that this role often brings.

Key words: parenting; child; foster care; institutionalization

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	RODITELJSTVO.....	3
2.1.	RODITELJSTVO U SPECIFIČNIM OKOLNOSTIMA.....	5
3.	UDOMITELJSTVO.....	8
3.1.	UZROCI KOJI DOVODE DO IZDVAJANJA DJETETA IZ BIOLOŠKE OBITELJI.....	10
3.2.	VRSTE UDOMITELJSTVA.....	14
3.2.1.	OBLICI IZVANOBITELJSKOG SMJEŠTAJA DJECE.....	15
3.3.	UVJETI ZA UDOMITELJSTVO	16
3.4.	RAZLIKA UDOMITELJSTVA I POSVOJENJA	17
4.	UDOMITELJSTVO ILI INSTITUCIONALIZACIJA	18
4.1.	BORAVAK U DOMOVIMA	21
4.2.	DEINSTITUCIONALIZACIJA.....	23
5.	UTJECAJI/ZADAĆE UDOMITELJSTVA	24
5.1.	NA DIJETE.....	24
5.2.	NA UDOMITELJA	26
5.3.	NA STRUČNO OSOBLJE	30
6.	PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE.....	34
7.	UDOMITELJSTVO/STANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	36
8.	INTERVJU.....	43
9.	ZAKLJUČAK	49
	LITERATURA	50

1. UVOD

Roditeljstvo je jedna od najljepših, ali i najzahtjevnijih uloga u životu ljudi. Mnogi ljudi upravo na roditeljstvo gledaju kao na smisao života te su spremni prolaziti kroz sve faze koje ga uključuju, od trudnoće do praćenja djeteta na njegovom putu odrastanja.

Kada govorimo o obitelji, govorimo o zajednici ljudi zasnovanoj na zajedničkom životu, a najčešće se radi o roditeljima i njihovoj djeci. Termin „obitelj“ može se koristiti u užem i u širem smislu, ovisno o kontekstu. U užem smislu, obitelj se obično odnosi na blisko emocionalnu i socijalnu zajednicu sastavljenu od roditelja i njihove djece ili drugih srodnika koji zajedno žive ili su blisko povezani. Ova definicija naglašava biološke ili usvojene veze i zajednički životni prostor. U širem smislu, pojam „obitelj“ može obuhvaćati različite oblike obiteljskih jedinica, uključujući proširenu obitelj (koja uključuje roditelje, djecu i druge srodnike poput djedova, baka, tetaka, ujaka itd.), usvojene obitelji, obitelji nastale brakom ili drugim oblicima partnerstva, kao i obitelji koje se temelje na emocionalnoj povezanosti bez bioloških veza. Obitelj može biti biološka, usvojena ili sastavljena na druge načine, ali njezina osnovna uloga u pružanju emocionalne podrške, obrazovanju, zaštiti i socijalizaciji djece ostaje konstantna. Monogamne bračne obitelji su najčešći oblik obitelji, ali važno je napomenuti da su obiteljski modeli raznoliki diljem svijeta, s različitim oblicima braka, roditeljstva i zajedničkog života. Unatoč tome, obitelj ostaje ključnom institucijom koja oblikuje identitet pojedinca i društva te pruža osnovnu podršku za fizičko, emocionalno i socijalno blagostanje njezinih članova. „Svakodnevna praksa upućuje, a znanstvena istraživanja to argumentiraju, kako nisu sve obitelji odnosno svi roditelji u mogućnosti pedagoški kompetentno obavljati svoje roditeljske zadaće, i to zbog niza subjektivnih (karakteristike ličnosti, zdravlje, ovisnosti, osobna iskustva kao djece i sl.) ali i objektivnih razloga (ratna stradanja, nepotpune obitelji, nezaposlenost, siromaštvo i sl.) razloga“ (Ljubetić, 2007).

Prolazeći brojne kulturološke, društvene i gospodarske promjene, mijenjali su se i oblici obitelji pa tako u suvremenom svijetu obitelji dijelimo na jednoroditeljske, obitelji maloljetnih roditelja, istospolne obitelji, posvojiteljske, udomiteljske i slično, no bez obzira na promjene obitelj se zadržala kao temeljna ljudska zajednica. „U novije se vrijeme sve više ističe potreba interdisciplinarnog pristupa obitelji zbog njene važnosti, ali i njezine jedinstvenosti i složenosti“ (Ljubetić, 2007). Mnogi autori u svojim radovima obitelji dijele na zdrave i funkcionalne, to

jest nezdrave i disfunkcionalne. Prvu „vrstu“ opisuju kao onu u kojima majka i otac ulažu svoju vrijeme i energiju kako bi ostala zdravom i funkcionalnom. U takvim obiteljima granice su jasno određene te je komunikacija djelotvorna uz slobodu izražavanja emocija. S druge strane, imamo disfunkcionalne obitelji koje nisu u mogućnosti suočiti se s problemima na koje nailaze članovi iste. Ona djeca koja odrastaju u takvim obiteljima, često su bez nadzora i emocionalno su nestabilni te manifestiraju više psihopatologije nego li djeca iz funkcionalnih obitelji.

Postoje brojni razlozi zbog kojih neka djeca ne žive sa svojim biološkim roditeljima. Neki od njih su smrt roditelja, bolest, a najčešće su to zlostavljanje i zanemarivanje. Prema mišljenju autora „posljedice se pokušavaju ukloniti oblikovanjem domskog života i odgajanja prema modelu života i odgoja u obitelji“ (Vukasović, 2001: 286). Žižak i sur. (2012) smatraju da je udomiteljstvo dati nekomu dom, naći mu dom, steći isti i osigurati ga za daljnji život. Uzimajući udomiteljstvo kao bolju opciju od institucionalizacije, uvijek treba gledati djetetovu korist, koje će u ispravnoj udomiteljskoj obitelji imati potrebnu skrb, smještaj, kao i ljubav i potporu. Žižak i sur. (2012) također navode kako dolaskom djece u udomiteljske obitelji, djeca mijenjanju svoja ponašanja na bolje, popravljaju ocjene u školi, podiže im se razina samopouzdanja, a često odnos s udomiteljem objašnjavaju kao psihoterapiju koja im pomaže razvijati se u bolje ljude.

Svrha ovog diplomskog rada je, prikupljanjem informacija iz literatura uz kritičko razmišljanje, istražiti i prikazati važnost odrastanja djece u udomiteljskim obiteljima, zašto se prednost daje udomljavanju, a ne institucionalizaciji te kako udomljavanje utječe na dijete, ali i udomitelja i stručnjake.

2. RODITELJSTVO

„Pojam roditeljstva toliko je širok da mu pri uporabi često ne možemo prepoznati ni pravo značenje ni smisao“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 243).

Roditeljstvo možemo definirati kao brigu o djetetu od najranije pa sve do odrasle dobi. Pod brigu ubrajamo promicanje svih aspekata djetetova razvoja, a to su: tjelesni, emocionalni, društveni te intelektualni. Jednostavnije rečeno, roditeljstvo nekima predstavlja najvažniju ulogu u životu, ono predstavlja odgoj djece pokušavajući im “usaditi” prave vrijednosti kako bi u budućnosti postali što boljim ljudima. „Ono je ujedno i sveobuhvatan pojam koji sadržava niz aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe o podizanju i njezi djece, odnosno, još specifičnije, roditeljstvo uključuje vještu i kreativnu uporabu znanja, iskustva i metoda u skrbi i odgoju djece“ (Arendell, 1997., prema Ljubetić, 2007: 45).

Kada govorimo o roditeljstvu, možemo spomenuti doživljaj roditeljstva (skup pojava poput preuzimanja i prihvaćanja roditeljske uloge, redefiniranja vlastitih ciljeva i slično), roditeljsku brigu i skrb, roditeljske postupke, aktivnosti i ponašanje, točnije sve namjerne postupke i aktivnosti koje roditelj poduzima i provodi kako bi osigurao ciljeve te konačno roditeljske odgojne stilove koje ćemo objasniti u nastavku ovog diplomskog rada.

Nadalje, roditeljstvo je duboko ukorijenjeno u kulturna shvaćanja i uvjerenja o djetinjstvu te u stvarnost u kojem se odvija. Različite kulture imaju različite ideje o tome što znači biti dobar roditelj, koje su odgovornosti i dužnosti roditelja prema djeci te kako se odgajaju i njeguju djeca. Ova kulturna shvaćanja oblikuju načine na koje se roditelji ponašaju prema svojoj djeci, od toga kako ih „discipliniraju“ do načina na koje izražavaju ljubav i podršku. Također, realitet u kojem roditeljstvo egzistira ima velik utjecaj na to kako se roditelji nose s izazovima i poteškoćama koje proizlaze iz odgoja djece. Faktori kao što su ekonomska stabilnost, pristup obrazovanju i zdravstvenoj skrbi, društvena podrška i dostupnost roditeljskih resursa mogu imati značajan utjecaj na roditeljsko iskustvo i djetinjstvo djeteta. Današnji roditelji suočavaju se s izazovima koji su često jedinstveni u povijesti. Brze promjene u tehnologiji, kulturi i društvu čine da odgoj djece postane složeniji zadatak nego ikad prije. Kako se mijenjaju norme i zakoni od roditelja se zahtjeva da budu fleksibilni i prilagodljivi te da pronađu nove načine kako bi se nosili s izazovima koje njihova djeca susreću. Komunikacija postaje ključna, kao i

razumijevanje i podrška. Roditelji moraju biti otvoreni za učenje i prilagodbu kako bi se osiguralo da njihova djeca imaju resurse i vještine potrebne za uspjeh u svijetu koji se neprestano mijenja.

Pojam roditeljstva obuhvaća širok spektar elemenata, uključujući emocionalnu vezu roditelja s djetetom, konkretne akcije i ponašanja roditelja te različite funkcije koje roditelji obavljaju u odgoju i obrazovanju djece. Emocionalna veza između roditelja i djeteta ključna je komponenta roditeljstva. Ova veza obično uključuje ljubav, brigu, podršku, težnju za zaštitom i osjećaj odgovornosti prema dobrobiti djeteta. Ovi osjećaji često oblikuju način na koji roditelji komuniciraju s djetetom i kako se odnose prema njegovim potrebama i osjećajima. Roditeljstvo igra ključnu ulogu u razvoju djeteta, pružajući mu ne samo osnovnu skrb, već i ljubav, podršku i smjernice koje su ključne za njegov emocionalni, mentalni i socijalni razvoj. Psihološko zdravlje roditelja može imati značajan utjecaj na dobrobit djeteta. Djeca su osjetljiva na emocionalnu i psihološku atmosferu u kojoj odrastaju te se često osjećaju sigurnije i stabilnije kada su okružena emocionalno stabilnim i mentalno zdravim roditeljima. Suprotno tome, prisustvo poremećaja kod roditelja može izazvati stres, tjeskobu ili druge negativne emocionalne reakcije kod djeteta. Stoga je važno da roditelji obrate pažnju na vlastito mentalno zdravlje i potraže pomoć ako je potrebno, kako bi mogli pružiti najbolju podršku i brigu svojoj djeci. Otvorena komunikacija, traženje stručne pomoći i rad na vlastitom emocionalnom i mentalnom blagostanju mogu imati pozitivan utjecaj na cjelokupno obiteljsko okruženje i razvoj djeteta. Specifična ponašanja i akcije roditelja, poput pružanja fizičke skrbi, discipliniranja, poučavanja vještina i vrijednosti te pružanja podrške u različitim situacijama, također su ključni elementi roditeljstva. Ova djelovanja oblikuju djetetovu percepciju o sebi, svijetu i odnosima te imaju važnu ulogu u razvoju djeteta. Osim toga, funkcije poput odgoja, obrazovanja i socijalizacije djece bitan su dio roditeljstva. Roditelji imaju značajnu ulogu u prenošenju vrijednosti, normi i očekivanja društva na svoju djecu te im pomažu u razvoju vještina potrebnih za uspješno sudjelovanje u društvu.

Sve ove značajke roditeljstva zajedno čine kompleksnu mrežu odnosa, osjećaja, akcija i odgovornosti koje karakteriziraju odnos između roditelja i djeteta. Onda kada odgoj i briga o djetetu naiđu na prepreke, govorimo o roditeljstvu u specifičnim okolnostima te je u tome slučaju potrebno uvidjeti problem i raditi na pronalaženju adekvatnog rješenja. „Ta rješenja

moгу biti privremena ili trajna, ali uvijek se na prvo mjesto stavlja dobrobit djeteta: tjelesna, intelektualna i emocionalna“ (Đuranović i Klasnić, 2020: 111).

2.1. RODITELJSTVO U SPECIFIČNIM OKOLNOSTIMA

Oni roditelji koji su spremni na mijenjanje svojih ponašanja i općenito stila odgajanja, mogu se odlučiti na pomoć stručnjaka koji će im pomoći na putu promjene. No i tada moraju biti spremni na to, da dijete koje je jednom doživjelo negativno iskustvo, problem s privrženosti, traumu i slično, može imati potrebu za dužim vremenskim periodom kako bi steklo ponovno povjerenje u roditelja i osjetilo njegovu „toplino“. Takav „feedback“ roditelji često ne očekuju pa i na to ponašanje mogu odreagirati neprimjereno ili čak odustati od procesa poboljšanja. U tom procesu treba uzeti u obzir sve aspekte situacije. Prema istraživanju Ajduković, Kregar Orešković i Laklija (2007), zaključuje se da je važno podržati obitelji na način koji će im pomoći u izgradnji povjerenja, jačanju vlastitih sposobnosti i razvoju djece. Podrška treba biti usmjerena na različite aspekte obiteljskog života, kao što su međusobni odnosi, roditeljske vještine i razvoj djeteta. Ovakav pristup može imati pozitivan utjecaj na cjelokupno funkcioniranje obitelji i blagostanje djece.

Često se događa da djeca koja su iz disfunkcionalnih obitelji, a koja nisu prepoznata kao ona kojima je potrebna pomoć za odrastanje u poticajnom okruženju, postaju članovi društva koje provodi vrijeme na ulici i često se upušta u kaznena djela poput krađa i distribucije droga.

Razlike u roditeljskim stilovima odgoja su evidentne i mogu biti rezultat različitih čimbenika koji su povezani s roditeljima, djecom te s društvenim, religijskim i kulturnim kontekstom u kojem obitelj egzistira. Čimbenici koji čine razliku u roditeljskim stilovima su sljedeći:

1. Roditeljski faktori – obuhvaćaju širok spektar osobnosti, iskustava, vrijednosti i uvjerenja koje roditelji donose u proces odgoja djece. Primjerice, dok neki roditelji mogu prakticirati autoritativan pristup s jasnim granicama i disciplinom, drugi mogu preferirati permisivan i liberalan pristup, omogućavajući veću slobodu i fleksibilnost svojoj djeci. Ovi različiti roditeljski stilovi mogu oblikovati različite oblike interakcije između roditelja i djece te imati dugoročne posljedice na razvoj i ponašanje djeteta.

2. Djeca – individualne karakteristike djece, kao što su temperament, osobne sklonosti i potrebe, imaju značajan utjecaj na roditeljski stil odgoja. Ono što može biti učinkovito ili primjenjivo za jedno dijete možda neće nužno biti isto za drugo dijete. Na primjer, dijete s temperamentom koje se lako prilagođava može dobro reagirati na autoritativan pristup roditeljstvu, dok bi isti pristup mogao biti kontraproduktivan za dijete koje je vrlo osjetljivo ili sklono buntovništvu. Stoga je važno da roditelji budu svjesni i prilagode svoje odgojne metode prema individualnim potrebama i osobnostima svoje djece kako bi potaknuli njihov optimalan razvoj i blagostanje.
3. Socijalni kontekst – obuhvaća društvenu okolinu u kojoj obitelj funkcionira, ima ključnu ulogu u oblikovanju roditeljskih stilova odgoja. Ekonomski status obitelji može utjecati na dostupnost resursa, kao što su kvalitetno obrazovanje ili pristup zdravstvenoj skrbi, što može dalje utjecati na pristup odgoju djece. Obrazovni sustav također može imati velik utjecaj na roditelje, pružajući im smjernice i podršku u odgojnim praksama. Nadalje, podrška zajednice, uključujući različite institucije i organizacije, može pružiti roditeljima dodatne resurse i informacije te im pomoći u savladavanju izazova roditeljstva. Svi ovi faktori zajedno oblikuju socijalni kontekst u kojem se odvija odgoj djece i igraju važnu ulogu u formiranju roditeljskih stilova.
4. Religijski i kulturni kontekst – religijska uvjerenja često postavljaju okvir za odgoj djece, određujući standarde ponašanja i moralne vrijednosti koje roditelji žele prenijeti na svoju djecu. Na primjer, u nekim religijama, važnost obreda, molitve i moralnog obrazovanja naglašavaju se kao ključni elementi odgoja. Slično tome, kulturni kontekst također oblikuje roditeljske prakse. Specifične tradicije, običaji i obiteljske vrijednosti koje su ukorijenjene u određenoj kulturi mogu imati snažan utjecaj na način na koji se odgaja djeca. Primjerice, u nekim kulturama, važnost obiteljske povezanosti, poštovanje starijih i tradicionalnih uloga unutar obitelji mogu biti centralni principi u odgoju djece. Ukupno gledano, religijski i kulturni kontekst pružaju roditeljima okvir koji oblikuje njihove prakse odgoja i vrijednosti koje žele prenijeti na svoju djecu, održavajući tako bogatstvo raznolikosti među obiteljima diljem svijeta.

Svi navedeni čimbenici međusobno se prepliću i oblikuju raznolikost roditeljskih stilova odgoja diljem svijeta pa tako znamo za autoritativan/demokratski, autoritaran/strogi, permisivan/popustljivi i zanemarujući/zapuštajući roditeljski stil (Đuranović i Klasnić, 2020).

Roditeljski odgojni stilovi su različiti pristupi koje roditelji koriste u odgoju svoje djece. Autoritativni/demokratski stil kombinira visoku razinu podrške s visokim očekivanjima. Roditelji koji koriste ovaj stil postavljaju jasne granice i pravila, ali istovremeno su „topli“, empatični i otvoreni za razgovor s djetetom. Autoritarni/strogi stil je stil u kojem roditelji također postavljaju visoke standarde, ali su manje pristupačni i otvoreni za razgovor. U ovom stilu, roditelji često koriste strogoću i kazne kako bi disciplinirali dijete, ali ne nude puno podrške ili objašnjenja. Nadalje, permisivni/popustljivi roditelji su toplo prihvaćajući, ali im nedostaje struktura i granice. Oni često imaju niske ili slabo definirane standarde i često se izbjegava disciplina. Zanemarujući/zapuštajući stil karakterizira nedostatak podrške i nedostatak postavljanja granica. Roditelji koji koriste ovaj stil obično nisu uključeni u život djeteta i ne pokazuju puno interesa za njegove potrebe ili aktivnosti.

Važno je razumjeti da nema jedan „ispravan“ roditeljski stil koji odgovara svima te je važno prilagoditi pristup odgoju prema individualnim potrebama i kontekstu obitelji. Nadalje, primjećujemo da je terminologija u području obiteljske socijalne skrbi evoluirala kako bi bolje odražavala suptilnosti i kompleksnosti obiteljskih dinamika i izazova s kojima se susreću stručnjaci u području socijalne skrbi. Kroz povijest, korišteni su različiti termini kako bi se opisale obitelji koje se suočavaju s određenim rizicima ili izazovima u odgoju djece. Izraz „disfunkcionalna obitelj“ bio je jedan od ranijih termina koji se koristio, ali je kasnije zamijenjen terminima poput „rizična obitelj“ ili „ranjiva obitelj“, koji su nijansirali konotacije i prepoznali kompleksnost obiteljskih situacija. Konačno, izraz „obitelj pod rizikom“ postao je široko prihvaćen u suvremenom jeziku socijalne skrbi kako bi se naglasila ideja da obitelji mogu biti izložene različitim rizicima koji mogu utjecati na njihovu sposobnost da zadovolje potrebe svojih članova, posebno djece. Također, ova terminološka evolucija odražava i promjenu perspektive prema uzrocima poteškoća s kojima se roditelji suočavaju u odgoju. Umjesto da se fokusiramo isključivo na obitelji kao izvor disfunkcije, sada se prepoznaje da obitelji mogu biti izložene različitim vanjskim i unutarnjim faktorima koji mogu utjecati na njihovu funkcionalnost i sposobnost pružanja odgovarajuće skrbi. Važno je imati na umu da

terminologija uvijek evoluirala kako bismo bolje razumjeli kompleksnost ljudskih iskustava i kako bismo se prilagodili novim saznanjima i spoznajama. Stoga je moguće da će se i u budućnosti terminologija u području obiteljske socijalne skrbi mijenjati kako bismo mogli odražavati suptilnosti obiteljskih dinamika i potrebe stručnjaka koji rade u tom području.

Stalna prisutnost podrške i ljubavi od strane roditelja ili skrbnika ključna je za zdrav emocionalni i socijalni razvoj djeteta. Ovakva podrška pomaže djetetu da izgradi osjećaj sigurnosti i povjerenja u sebe i svijet oko sebe. Također, modeliranje pozitivnih načina suočavanja s krizama, stresom i promjenama pomaže djetetu da nauči važne životne vještine. Pružanje kontinuirane podrške tijekom djetinjstva, posebno kroz teška vremena ili promjene, osigurava da dijete ima stabilnu osnovu na kojoj može izgraditi svoj identitet i samopouzdanje. Osim toga, odrasli članovi obitelji koji pružaju podršku također mogu biti modeli pozitivnih vrijednosti poput empatije, suradnje i optimizma. Važno je da obitelj kao cjelina funkcionira kao sigurno utočište za dijete, gdje se osjeća voljeno i podržano te da raste i razvija se na najbolji mogući način.

3. UDOMITELJSTVO

Prema istraživanju Mujkanović i Sladović Franz (2003), ističe se važnost roditeljstva u procesu urednog cjelokupnog razvoja djeteta. Oni ističu kako roditeljska skrb i ljubav predstavljaju temeljne čimbenike u osiguravanju optimalnih uvjeta za rast i razvoj djeteta. Također, istraživanje upozorava na duboke posljedice psihičkih ili psihijatrijskih poremećaja jednog ili oba roditelja na zdravlje djeteta. Ovi poremećaji mogu imati negativan utjecaj na emocionalno, socijalno i kognitivno funkcioniranje djeteta te mogu otežati proces urednog razvoja. Stoga je važno osigurati adekvatnu podršku i liječenje roditeljima koji se suočavaju s ovim izazovima kako bi se zaštitilo zdravlje i dobrobit njihove djece.

Udomiteljstvo je proces u kojem udomitelj ili udomiteljska obitelj udomljuju dijete, odnosno brinu o djetetu i pružaju mu sve ono što mu njegova biološka obitelj nije mogla pružiti, bilo da se radi o ljubavi, podršci, obrazovanju ili brizi o njegovom fizičkom rastu i razvoju. Odabir adekvatnog smještaja izvan vlastite obitelji ključan je korak u osiguranju kvalitetne skrbi za dijete. Kvalitetan smještaj pruža djetetu sigurnost, podršku i stimulaciju potrebnu za zdrav

emocionalni, socijalni i intelektualni razvoj. Pritom je važno uzeti u obzir različite faktore poput kvalitete skrbi, iskustva osoblja, okoline, kao i prilagođenosti smještaja individualnim potrebama djeteta. Osim toga, kontinuirano praćenje i podrška u procesu smještaja igraju ključnu ulogu u osiguranju optimalnog razvoja djeteta.

Jedan od najzahtjevnijih aspekata udomiteljstva je balansiranje roditeljske pažnje, kako bi se osiguralo da se nitko od djece ne osjeća zanemarenim. Proces prihvaćanja djeteta u novu okolinu traje ovisno o tome koliko se dijete osjeća dobrodošlim te je bitno, ako se radi o udomiteljskoj obitelji, da dijete prihvaćaju svi članovi obitelji. Udomiteljstvo je, kao što smo već rekli, proces koji započinje uviđanjem problema od strane obitelji, djeteta ili Centra za socijalnu skrb, a onda i traženjem stručne pomoći koja će razmotriti slučaj te procijeniti psihičko i fizičko stanje djeteta. Kada dođe do „alarmantne“ situacije, biološki roditelji prvo dobivaju upozorenje od strane nadležnog centra, stalni nadzor nad njima te naposljetku odabir rješenja, bilo da se radi o smještanju djeteta u udomiteljske domove ili smještanju u udomiteljsku obitelj. Takva opcija uzima se kao zadnja, ukoliko se roditelji nisu odlučili na promjene i poboljšanja. Također, bitno je naglasiti i to da biološki roditelji djeteta trebaju dati suglasnost za njegovo izdvajanje iz obitelji. Ako se biološki roditelji ne slažu s tom opcijom, stručnjaci trebaju naći drugo adekvatno rješenje situacije, odnosno tada Centar za socijalnu skrb oduzima roditeljima pravo na življenje s djetetom te se pokušava preuzeti dijete na „licu mjesta“. U većini slučajeva, biološki roditelji ni tada ne popuštaju u svojoj odluci zadržavanja djeteta, na što se u pomoć zove policija.

Prema Mujkanović i Sladović Franz (2003), u slučaju donošenja odluke o smještanju djeteta u dječji dom, procedura je takva da se domu upućuje pisani zahtjev, osvrt na situaciju i dokumentacija, nakon čega se kreće s procesom smještanja djeteta u dječji dom. Završavanjem procesa udomljavanja, stručne osobe ne završavaju sa svojim radom, već planiraju i provode intervenciju s obiteljima u cilju djetetovog mogućeg povratka i/ili rad na održavanju kontakta s biološkom obitelji djeteta.

Postoje slučajevi u kojima se dijete ne prilagodi na udomitelja/udomiteljsku obitelj ili dom pa se događaju razna premještanja, što također može negativno utjecati na djetetov psihosocijalni razvoj. Kada govorimo o udomiteljstvu, kroz literaturu se često spominje pojam „teorije privrženosti“ i može se zaključiti kako neka djeca mogu razviti privrženost s više osoba u svom okruženju, bilo da se radi o udomiteljima, biološkim roditeljima, ostalim članovima obitelji i

slično. S druge strane, fenomen privrženosti ima važnu ulogu u situacijama udomiteljstva, posebno kada su djeca prethodno doživjela razdvojenost, gubitak ili traumu. Spomenuti fenomen ističe važnost emocionalne veze i sigurnosti između djeteta i njegovih skrbnika za njegov emocionalni i psihološki razvoj. U kontekstu udomiteljstva, djetetu može biti teško razviti privrženi odnos prema novim skrbnicima nakon što je doživjelo traumu ili gubitak. Ova veza zahtijeva vrijeme, strpljenje i kontinuiranu podršku kako bi se uspostavila. Ključno je da udomitelji pruže sigurno okruženje, podržavajuće odnose i dosljednost kako bi djeca osjećala da su voljena, sigurna i prihvaćena. Moguće je da dijete pokazuje otpor, strah ili povlačenje, što može biti posljedica prethodnih iskustava. U takvim situacijama ključno je pružiti kontinuiranu podršku djetetu, raditi na izgradnji povjerenja i osigurati emocionalnu stabilnost. Važno je također imati na umu da proces privrženosti može biti kompleksan i različit za svako dijete.

Neki će se brže povezati s novim skrbnicima, dok će drugima trebati više vremena. Stoga je bitno imati strpljenja i prilagoditi pristup svakom djetetu prema njegovim potrebama i emocionalnom stanju. Udomiteljstvo može pružiti priliku za obnovu sigurne i stabilne privrženosti koja je ključna za emocionalni i psihološki razvoj djeteta. Kroz podršku, razumijevanje i ljubav udomitelja, djeca mogu naučiti izgrađivati nove veze i razvijati zdrave oblike privrženosti koji će ih pratiti kroz život.

3.1. UZROCI KOJI DOVODE DO IZDVAJANJA DJETETA IZ BIOLOŠKE OBITELJI

Kao što smo ranije spomenuli, uzroci koji dovode do izdvajanja djeteta iz bioloških obitelji mogu biti različiti. Djetinjstvo je ključno razdoblje u formiranju ličnosti, emocionalnog razvoja, socijalnih vještina i općenito temelja za kasniji život pojedinca. Ako su ta iskustva u dječjoj dobi negativna ili štetna, ona mogu imati dugotrajne posljedice i postati indikativna za različite izazove i teškoće u kasnijem životu. Proučavajući literaturu može se zaključiti kako brojni autori koji, kada se govori o nepovoljnim životnim uvjetima, zapravo govore o setu čimbenika koji obilježavaju osobu koja je doživjela određene nepovoljne uvjete (bilo koju vrstu zlostavljanja ili svjedočenje nasilju nad drugim članovima obitelji, zanemarivanje, bolesti i slično), naglašavajući životni period do osamnaeste godine života.

Prema Sladović Franz (2004), sve te situacije koje mogu biti ugrožavajuće za psihofizički razvoj djeteta možemo nazvati multiproblematičnošću obitelji.

Postoji niz studija koje ističu povezanost između zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece i mogućih zdravstvenih problema koji mogu proizaći iz tih iskustava. Jedna od najopsežnijih studija, provedena od 1995. do 1997. godine od strane Centra za kontrolu i prevenciju bolesti u Atlanti, podijeljena je na dva dijela. U prvom dijelu razmatrano je osam nepovoljnih životnih događaja, uključujući emocionalno zlostavljanje, tjelesno zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, nasilje među partnerima usmjereno prema ženama, zlorabu supstanci, psihopatološka odstupanja, član obitelji u zatvoru te roditeljsku odvojenost ili razvod braka. U drugom dijelu istraživanja, dodano je i emocionalno i tjelesno zanemarivanje. Bitno je naglasiti da se ti događaji u većini slučajeva ne smatraju međusobno nezavisnima, već povezanim. Postoji statistički osnovani pokazatelj za mjerenje broja nepovoljnih životnih uvjeta, poznat kao „ACE (Adverse Childhood Experiences) ocjena“, koji izražava izloženost nepovoljnim uvjetima. Neki autori koriste i dihotomne tvrdnje (da/ne) kao odgovor na postavljeno pitanje o iskustvu određenog nepovoljnog događaja. Nakon istraživanja, istraživači su rangirali nepovoljne životne uvjete, s najčešćim prema najmanje čestima: tjelesno zlostavljanje, zloraba supstanci, roditeljska odvojenost ili razvod braka, seksualno zlostavljanje, psihopatološka odstupanja nekog člana kućanstva, emocionalno zanemarivanje, nasilje među partnerima, emocionalno zlostavljanje, tjelesno zanemarivanje te član kućanstva u zatvoru. Važno je napomenuti da ovo rangiranje nije univerzalno, budući da su drugi autori prikazivali različite rezultate, što ukazuje na varijacije ovisno o području u kojem pojedinci žive. Spomenuti utjecaji mogu se proširiti na različite aspekte života pojedinca, uključujući međuljudske odnose i okolinu. Evo nekoliko načina na koje se takve promjene mogu odraziti:

- Međuljudski odnosi – imaju ključnu ulogu u životu pojedinca, a teškoće u emocionalnom i socijalnom razvoju iz djetinjstva mogu imati značajan utjecaj na sposobnost izgradnje i održavanje kvalitetnih odnosa s drugima u budućnosti. Osobe koje su imale poteškoće u djetinjstvu, poput zlostavljanja, zanemarivanja ili drugih traumatskih iskustava, često se suočavaju s izazovima u komunikaciji i interakciji s drugima. Ponašajne teškoće, koje su često rezultat traumatskih iskustava ili emocionalnih problema iz djetinjstva, mogu stvoriti prepreke u stvaranju održivih i zdravih veza s članovima obitelji, prijateljima i kolegama. Osobe koje se bore s emocionalnim problemima ili problemima u regulaciji ponašanja mogu imati poteškoća u izražavanju svojih osjećaja, postavljanju granica ili prilagodbi na društvene norme, što može otežati održavanje stabilnih i zadovoljavajućih međuljudskih odnosa. Stoga je važno prepoznati utjecaj djetinjstva na formiranje međuljudskih odnosa te pružiti odgovarajuću

podršku i intervenciju kako bi se osiguralo da osobe koje su imale loša iskustva imaju priliku razviti zdrave i smislene odnose u svom životu.

- Obiteljski odnosi – često su značajni za emocionalno i psihološko blagostanje pojedinca, a negativna iskustva u djetinjstvu mogu značajno utjecati na dinamiku obiteljskih odnosa. Napetost u obiteljskim odnosima može proizaći iz nedostatka povjerenja, osjećaja nesigurnosti ili nepovezanosti koji proizlaze iz negativnih iskustava u djetinjstvu. Osobe koje su prošle kroz traumatična iskustva mogu osjećati emotivnu udaljenost od članova obitelji ili imati poteškoće u izražavanju svojih osjećaja i potreba unutar obiteljskog okruženja. Važno je prepoznati utjecaj traumatičnih iskustava na obiteljske odnose te pružiti podršku i resurse kako bi se osiguralo da obitelji imaju priliku raditi na obnovi povjerenja te međusobnom razumijevanju i podršci, što može doprinijeti stvaranju stabilne obiteljske dinamike.
- Profesionalni život – važan segment svakodnevnog funkcioniranja, no poteškoće u emocionalnom reguliranju, kao i izazovi koji se tiču interpersonalnih vještina mogu značajno utjecati na uspjeh u karijeri i radnom okruženju. Osobe koje „nose emocionalni teret“ iz djetinjstva često se suočavaju s izazovima koji stvaraju stres na radnom mjestu. Nedostatak sposobnosti reguliranja emocija može dovesti do problema u produktivnosti, suradnji s kolegama, kao i u donošenju odluka u profesionalnom okruženju. Poteškoće u interpersonalnim vještinama, poput komunikacije, rješavanja sukoba ili rada u timu, mogu ograničiti napredak u karijeri i mogu dovesti do konflikata s kolegama ili nadređenima. Iz tih je razloga važno prepoznati utjecaj „emocionalnog tereta“ iz djetinjstva na profesionalni život te pružiti podršku i resurse kako bi se osiguralo da osobe imaju priliku razviti potrebne vještine za uspješno upravljanje stresom i izazovima na radnom mjestu. To može uključivati terapiju, edukaciju o emocionalnoj regulaciji i/ili podršku kolega i nadređenih u stvaranju poticajnog radnog okruženja.
- Mentalno zdravlje – ima ključnu ulogu u cjelokupnom blagostanju osobe, a osobe koje su prošle kroz traumu često trebaju dodatnu podršku kako bi održavale svoje mentalno zdravlje. Traumatska iskustva mogu duboko utjecati na emocionalno i psihološko stanje pojedinca, izazivajući različite reakcije kao što su anksioznost, depresija, PTSP ili druge mentalne poteškoće. Dodatna podrška može uključivati terapiju, savjetovanje ili

sudjelovanje u grupama podrške kako bi se razgovaralo o traumatičnim događajima te kako bi se razvijale strategije za suočavanje s istima. Važno je osigurati da osobe koje su prošle kroz traumu imaju pristup kvalitetnoj podršci i resursima kako bi se smanjila stigma i potaknula otvorenost u razgovoru o mentalnom zdravlju. Pružanje sigurnog i poticajnog okruženja te razumijevanje i empatija od strane bliskih osoba može biti ključno za proces oporavka i održavanje mentalnog zdravlja nakon traumatičnih iskustava.

- Reprodukcija modela ponašanja – predstavlja važan aspekt u formiranju roditeljskih praksi. Osobe koje su bile izložene nasilju ili zanemarivanju u djetinjstvu često se suočavaju s izazovima u reprodukciji zdravih oblika ponašanja u vlastitom roditeljstvu. Traumatična iskustva iz djetinjstva mogu ostaviti dubok trag na osobnost i ponašanje pojedinca te ih često oblikuju kao roditelje jer nemaju usvojene pozitivne obrasce ponašanja iz vlastitog djetinjstva.

Često su skloni reprodukciji obrazaca ponašanja koje su sami doživjeli, što može uključivati nasilje, kontrolu i/ili nedostatak emocionalne povezanosti s vlastitom djecom. U takvim je situacijama također važno pružiti podršku i resurse tim osobama, kako bi im se pomoglo prekinuti ciklus nasilja i zanemarivanja te razviti poželjna roditeljska ponašanja.

Važno je shvatiti da negativna iskustva iz djetinjstva ne utječu samo na pojedinca, već i na ljude u njegovoj neposrednoj okolini. Rano prepoznavanje, podrška i intervencija mogu pomoći u minimiziranju dugoročnih posljedica teškoća iz djetinjstva na pojedince i njihovo okruženje.

Nadalje, reakcije ovise i o osobinama pojedinca jer svakog od nas treba gledati kao individuu i onako kako jedno dijete reagira i usvaja određeno, ne znači da će i netko njegovih godina imati istu reakciju. Prema Galić, Šentija Knežević i Šimčić (2019) „... može se zaključiti da iako su nepovoljni životni događaji u nekim slučajevima naglašeno vezani uz biološke čimbenike, često ih se ne može odvojiti od psihosocijalnih, već se oni međusobno isprepliću“ (str. 193). Tako recimo, često možemo svjedočiti situacijama u kojima dijete koje je bilo izloženo nepovoljnim životnim događajima, prije traži „utjehu“ u raznim sredstvima ovisnosti nego li dijete koje je imalo povoljne uvjete za vrijeme odrastanja ili češće ima suicidalne misli za razliku od djeteta koje je odrastalo u povoljnim životnim uvjetima i okolini. Ako djetetu nije na vrijeme pružena adekvatna pomoć i podrška, u budućnosti se mogu ponavljati iste i/ili slične situacije, pa tako

primjerice, dijete koje je živjelo u nepovoljnim uvjetima, vjerojatno će zadržati niži socioekonomski status.

Zbog svega navedenog, ponekad je najbolja opcija obratiti se stručnim djelatnicima Centra za socijalnu skrb, kako bi se pobrinuli za djecu na, za njih, najbolji mogući način, upravo kako bi se spriječilo gore navedeno.

Kada se u obitelji otkrije bilo koji oblik ugroženosti u razvoju djeteta, nadležni Centar za socijalnu skrb ima na raspolaganju različite mjere zaštite djeteta prema Obiteljskom zakonu, N.N. 116/2003. To uključuje: (a) pružanje upozorenja roditeljima o propustima u skrbi i odgoju djeteta (članak 109.), (b) provođenje stalnog nadzora nad izvršavanjem roditeljskih prava (članak 110.), (c) privremeno oduzimanje prava na skrb i odgoj djeteta te povjeravanje djeteta drugoj osobi ili ustanovi (članak 111.), te (d) trajno oduzimanje roditeljske skrbi (članak 114.). Prema Sladović Franz (2004), u postupcima procjene obitelji najčešće se koriste iskustvena znanja i zakonska određenja, a vrlo rijetko i psihološki instrumenti procjene.

Kada govorimo o izdvajanju djeteta iz disfunkcionalnih obitelji, govorimo o situaciji koja bi se trebala riješiti što hitnije, kako bi ostavila što manje loš utjecaj na dijete. Tada u prvom planu govorimo o djetetu na koje će mirno i pozitivno okruženje pozitivno utjecati, kako psihičko, tako i fizičko stanje, a samim time će i to dijete pridonijeti stvaranju mirnog okruženja u suživotu s drugima.

3.2. VRSTE UDOMITELJSTVA

Žižak i sur. (2012) smatraju da je udomiteljstvo dati nekomu dom, naći mu dom, steći isti i osigurati ga za daljnji život, a dijelimo ga na tradicionalno, udomiteljstvo kao zanimanje (standardno i specijalizirano) te srodničko.

Tradicionalno udomiteljstvo obavlja udomiteljska obitelj ili udomiteljski samac koji ispunjava određene uvjete koje ćemo navesti u nastavku ovog rada. U tradicionalnom udomiteljstvu se

pruža usluga smještaja i skrbi u skladu sa zakonom kojim su uređene socijalne usluge u sustavu socijalne skrbi.

Udomiteljstvo kao zanimanje dijelimo na standardno i specijalizirano. Standardno udomiteljstvo obavlja tradicionalni udomitelj koji nije u radnom odnosu te koji je najmanje šest mjeseci bio tradicionalan udomitelj. Potrebno je da osoba bude izabrana od strane Povjerenstva za izbor udomitelja za obavljanje udomiteljstva kao zanimanja. Druga vrsta udomiteljstva kao zanimanja, specijalizirano udomiteljstvo, vrši osoba koja ima završen preddiplomski ili diplomski studij u području socijalnog rada, edukacijske rehabilitacije, logopedije, sestrinstva, psihologije i slično. Uz to je potrebno i da osoba ima najmanje tri godine radnog staža s djecom određenih teškoća.

Nadalje, navodi se i treća vrsta udomiteljstva, srodničko udomiteljstvo koje mogu obavljati članovi obitelji, a u iznimnim situacijama i drugi srodnici, ako je ta opcija poželjna za dijete.

3.2.1. OBLICI IZVANOBITELJSKOG SMJEŠTAJA DJECE

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi u Hrvatskoj, oblici izvanobiteljskog smještaja djece mogu se podijeliti na nekoliko kategorija:

- Domovi za djecu i mlade punoljetne osobe – institucije koje pružaju smještaj i skrb za djecu i mlade punoljetne osobe koje nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb ili su iz nekog razloga odvojene od svojih obitelji.
- Udomiteljski smještaj – odnosi se na smještaj djeteta kod odabrane obitelji koja postaje udomiteljska obitelj. Udomitelji pružaju atmosferu „doma“ i osobnu skrb djetetu.
- Obiteljski dom – možemo odrediti kao vrstu udomiteljstva u kojem su isprepletene pozitivne strane institucionalnog i udomiteljskog oblika skrbi. U obiteljskim domovima može boraviti od šest do čak dvadesetero djece, s tim da barem jedan član obitelji mora biti zaposlen u obiteljskom domu jer se na taj način smatra intenzivno posvećenim djeci koja se u tom domu nalaze. Također, proučavajući literaturu potrebnu za ovaj diplomski rad, došla sam do zaključka kako se obiteljski domovi u prvi plan stavljaju kada se procijeni da bi izdvajanje djeteta moglo biti dugotrajno.

- Dom za djecu i odrasle – žrtve obiteljskog nasilja – ovi domovi još nisu zaživjeli, no pretpostavljaju se, kao što im i sam naziv govori, kao prostori namijenjeni smještaju djece i odraslih koji su žrtve obiteljskog nasilja. Ovi domovi bi pružali siguran i podržavajući okoliš za osobe koje su žrtve nasilja unutar obitelji.

- SOS selo – međunarodna nevladina organizacija koja se bavi brigom o djeci koja su ostala bez roditeljske skrbi ili su ugrožena zbog različitih životnih okolnosti, pružajući im sigurno okruženje i podršku za njihov razvoj. SOS Dječje selo se sastoji od „domova“ ili kuća u kojima žive male obitelji sa SOS majkama koje brinu o djeci. Ove male obitelji stvaraju stabilno okruženje u kojem djeca mogu rasti i razvijati se. Djeca u SOS Dječjim selima također imaju pristup obrazovanju, zdravstvenoj skrbi i drugim potrebnim resursima. Osim brige o djeci, SOS Dječja sela rade na jačanju zajednica i podršci obiteljima kako bi se spriječilo odvajanje djece od njihovih roditelja. Također pružaju podršku mladima kada odrastu izvan SOS Dječjih sela, pomažući im u tranziciji u samostalan život i zapošljavanje.

Važno je napomenuti da je cilj tih različitih oblika smještaja pružiti odgovarajuću skrb i podršku djeci koja su iz nekog razloga odvojena od roditeljskog doma ili nemaju adekvatnu obiteljsku skrb. Zakon o socijalnoj skrbi propisuje norme i standarde kako bi osigurao prava i dobrobit djece koja su smještena u neke od ovih oblika skrbi.

3.3. UVJETI ZA UDOMITELJSTVO

Kako izvor navodi, zakonom je doneseno da udomitelj može biti osoba, starija od 21 godinu, koja ispunjava stambene i zdravstvene uvjete te koja je prethodno prošla postupak utvrđivanja podobnosti i obavezan kratki tečaj, nakon kojeg se dobiva dozvola za udomiteljstvo koja vrijedi pet godina (nakon čega ju je potrebno obnoviti) (Sabolić i Vejmelka, 2015). Ono na što se također treba paziti kada govorimo o potencijalnim udomiteljima je (ne)prijavljivano nasilje i/ili zlouporaba alkohola, droga i sličnoga. Također, udomitelj treba biti strpljiv i predan te biti svojevrsan uzor udomljenom djetetu. Što se tiče dobne granice, udomitelj ne smije biti stariji od 60 godina. Kod smještanja djeteta također se gleda i dobna razlika udomitelja i djeteta, koja ne smije biti manja od 20 godina, kao ni veća od 50 godina. Kada govorimo o dugotrajnosti smještaja, smještaj može trajati do završetka redovitog školovanja ili najduže godinu dana

nakon završetka redovitog školovanja, točnije do 26. godine života. Nadalje, osoba mora biti hrvatski državljanin koji ima prebivalište i živi u Republici Hrvatskoj, treba imati završeno srednjoškolsko obrazovanje te ne smije imati nikakve zapreke iz članka 18. Zakona o udomiteljstvu. Spomenute uvjete razmatra Centar za socijalnu skrb, a u daljnjoj obradi predmeta, kada se procjenjuje potencijalni udomitelj ili udomiteljska obitelj, sudjeluje stručni tim koji se sastoji od socijalnog radnika, psihologa, pravnika i liječnika, a po potrebi i drugih odgovarajućih stručnjaka.

3.4. RAZLIKA UDOMITELJSTVA I POSVOJENJA

Kada govorimo o udomljavanju i posvojenju, u obje situacije govorimo o zaštiti djece koja iz određenih razloga trebaju biti izdvojena iz svojih bioloških obitelji. Ono što čini osnovnu razliku između ova dva procesa je to što udomljavanje označava privremen boravak u primjerice udomiteljskoj obitelji, dok posvojenje označava trajni smještaj djeteta u drugu obitelj, pri čemu se radi na uspostavi pravnog odnosa djeteta-roditelj. „Posvojenje je oblik obiteljskopravnoga zbrinjavanja djece. ... Posvojenjem se stvara trajan i istinski odnos roditelja i djeteta, u pravnom, socijalnom i emocionalnom pogledu“ (Đuranović i Klasnić, 2020: 114).

Kako udomiteljstvo, tako i posvojenje zahtjevaju provjeru i ispitivanje obitelji koja bi udomila/posvojila dijete, od strane Centra za socijalnu skrb. Još jedna razlika je u tome što se za udomiteljstvo prima novčana naknada, dok to nije slučaj kada govorimo o posvojenju. Posvojenje zahtijeva temeljito proučavanje različitih aspekata djetetovog života i okoline, kako bi se osiguralo najbolje moguće okruženje za dijete. Osim psihološkog, socijalnog, duhovnog, medicinskog, etnokulturnog i pravnog statusa, važno je razmotriti i druge faktore poput stabilnosti i sposobnosti budućih skrbnika kako bi mogli pružiti ljubav, podršku i odgovarajuću skrb. Posvojenje je složen proces koji zahtijeva pažljivo planiranje i procjenu kako bi se osiguralo dobrobit djeteta koje se posvaja.

Prema Obiteljskom zakonu (2015) u većini zemalja, uključujući i Hrvatsku, dijete ima pravo znati da je posvojeno. Također, zakon predviđa da se dijete upozna s tom činjenicom do sedme godine života. Ova praksa se provodi kako bi se omogućilo djetetu da postupno razumije svoju životnu situaciju. Što se tiče pristanaka kod posvojenja, kada dijete navrší određenu dob, obično

oko dvanaeste godine života, zakon obično zahtijeva njegov pristanak za posvojenje. To je zbog toga što je dijete u toj dobi sposobno donositi informirane odluke i izraziti svoje želje i potrebe u vezi s posvojenjem. Ovo pravo djeteta na sudjelovanje u odlukama koje se tiču njegove budućnosti odražava se u mnogim nacionalnim i međunarodnim pravnim sustavima kako bi se osiguralo poštovanje dječjih prava i dobrobiti.

4. UDOMITELJSTVO ILI INSTITUCIONALIZACIJA

Konvencija o pravima djeteta naglašava prednost obiteljskih oblika skrbi nad institucionalnom skrbi za djecu. Ova prednost temelji se na brojnim istraživanjima, poput Minnesota Longitudinal Study of Risk and Adaptation (Sreća i Zivljnja, 2011), Harvard Study of Adult Development (Waldinger i sur., 2015), National Institutes of Health (NIH) Study on Early Child Care and Youth Development (NICHD, 2006) i sličnima, koji su pokazali štetne učinke institucionalne skrbi na dječji razvoj. Još od razdoblja nakon Drugog svjetskog rata, istraživači su dokumentirali negativne posljedice institucionalnog odgoja na dječje fizičko, emocionalno i socijalno blagostanje. Institucionalna skrb može ograničiti mogućnosti djeteta za razvoj bliskih i stabilnih odnosa te izložiti ih većem riziku od zanemarivanja, zlostavljanja i emocionalne nelagode. S druge strane, obiteljski oblici skrbi pružaju djetetu kontinuiranu podršku, ljubav, pažnju i sigurnost koje su ključne za zdrav razvoj. Stoga je važno promicati obiteljske oblike skrbi te pružiti podršku obiteljima u njihovoj ulozi skrbnika kako bi se osiguralo optimalno djetinjstvo i razvoj djece.

Kao što je ranije istaknuto, udomiteljstvo se smatra prirodnijim oblikom skrbi o djeci koja su iz određenih razloga odvojena od svojih bioloških roditelja i u većini slučajeva se prednost daje udomljavanju djece, bilo da se radi o udomitelju ili udomiteljskoj obitelji, nego li smještanju u institucije. No, prema Đuranović i Klasnić (2020), institucionalna skrb je i dalje najčešći oblik izvanobiteljskog zbrinjavanja djece, barem kada govorimo o europskim zemljama. Ono što čini osnovnu razliku između udomiteljstva i smještanja u institucije je prisutnost stručnih djelatnika u navedenom. No, kao i sve, tako i te dvije opcije, udomljavanje i institucionalizacija, imaju svoje prednosti i nedostatke.

Primarna prevencija, koja uključuje otkrivanje rizičnih okolnosti i podršku ranjivim roditeljima, trebala bi biti ključni fokus djelovanja obiteljskih centara. Rano prepoznavanje potencijalnih problema i pružanje podrške obiteljima u riziku može značajno smanjiti mogućnost nastanka ozbiljnijih problema u djetinjstvu. Ovaj pristup omogućuje obiteljskim centrima da interveniraju prije nego što se problemi prodube ili eskaliraju, pružajući podršku roditeljima u raznim područjima kao što su roditeljske vještine, emocionalna podrška, pristup resursima i uslugama te izgradnja podržavajuće zajednice. Kroz primarnu prevenciju, obiteljski centri mogu imati pozitivan utjecaj na cjelokupnu obiteljsku dinamiku, unaprijediti djetetovu dobrobit te smanjiti potrebu za kasnijim intervencijama ili institucionalnom skrbi. Stoga je važno ulagati u programe i usluge koji podržavaju primarnu prevenciju kako bi se osiguralo zdravo odrastanje djece u sigurnom i poticajnom okruženju.

Prilikom odluke o odabiru smještanja djeteta trebalo bi u obzir uzeti njegov psihosocijalni razvoj (koji ne smije unazadovati), sve prednosti i nedostatke određenog oblika smještaja, procjenu duljine boravka, specifične potrebe djeteta te, u slučaju planiranja udomiteljskog smještaja i smještaja u obiteljski dom, kompatibilnost što se tiče karakternih osobina djeteta i udomitelja. No, često možemo naići i na tvrdnje koje govore da se država kao „institucionalni roditelj“ često pokazuje kao zanemarujući roditelj jer ljudi koji čine sustav skrbi za djecu nisu dovoljno osnaženi i podržani kako bi mogli djelovati u najboljem interesu djece.

Kada se dijete smjesti kod udomitelja ili udomiteljske obitelji, dijete živi u suživotu s ostalim članovima, živi u zajednici u kojoj treba osjetiti ljubav, potporu, zajedništvo. U udomitelju može pronaći model majke ili oca, ako udomiteljska obitelj ima i svoju djecu, može razviti bratske i/ili sestrinske odnose, dok u institucijama najčešće može jedino razviti odnos s osobom koja ga nadzire, razgovara s njim i slično, no nije u suživotu s istom, a glavni cilj udomiteljstva je upravo dobrobit djeteta koje se spletom okolnosti našlo u takvoj situaciji. Prema Ljubetić (2007), odgojem u obitelji dijete postaje odrazom sredine u kojoj odrasta, a temeljni okvir za razvoj njegove individualnosti su upravo vrijednosti i običaji koje uči u obiteljskom okruženju. Stoga, ako dijete nije moglo u svojoj biološkoj obitelji učiti o navedenom, adekvatna zamjena je udomiteljska obitelj.

Temeljni nedostatak udomiteljstva ogleda se u činjenici značajnih teškoća udomitelja nestručnjaka u zadovoljavanju specifičnih potreba djeteta, obzirom na to da je psihosocijalno

funkcioniranje mnoge djece izdvojene iz obitelji, uslijed zlostavljanja i zanemarivanja u primarnoj obitelji, narušeno (Sladović Franz, 2003).

Kadushin (1980) navodi neke od prednosti institucionalne skrbi, a to su da dijete smješteno u instituciju nije obavezno razviti blizak odnos s „novom“ roditeljskom figurom, dok mu s druge strane vršnjačka grupa može biti kao svojevrsan katalizator u pomaganju i olakšavanju djetetove promjene. Nadalje, rutina i pravila nužna za život u instituciji osiguravaju djetetu sigurnost i podržavaju ga u kontroli impulsa. Također, institucija može tolerirati više vrsta ponašanja, nego što bi vrlo vjerojatno bilo prihvatljivo u drugoj obitelji ili zajednici. Bitno je naglasiti i to da institucija može razviti posebne mogućnosti za skrb, tretman, rehabilitaciju i profesionalno osposobljavanje djece koja imaju neki oblik teškoća.

S druge strane, najčešći institucionalni problemi su poteškoće u osiguravanju kontinuiteta skrbi zbog čestih promjena osoblja, zbog čega dijete ne može razviti povjerenje i prijateljski odnos s osobljem kojeg upoznaje, potencijalno negativan utjecaj života u grupi, grupe mogu uspostaviti svoj socijalni sustav i pravila ponašanja koja mogu biti u suprotnosti s ciljevima institucije, kontradikcija između potrebe za pravilima i potrebe za individualizacijom te sukob između potreba individualnog djeteta i potreba grupe, disparitet između obrazovanja i statusa osoblja i odgajatelja i njihove terapijske značajnosti za dijete te naposljetku ambivalentan stav javnosti prema instituciji i djeci koja u njima žive. Rješavanje ovih problema zahtijeva angažman društva u podizanju svijesti, poboljšanju sustava podrške udomiteljima i pružanju adekvatnih resursa za djecu koja su uključena u udomiteljstvo. Poseban problem institucionalne skrbi je što dijete u dječjem domu nema priliku živjeti obiteljski, odnosno „vanjski“, realni život te što je mreža socijalne podrške djece u domovima uglavnom „zatvorena“ unutar doma (Sladović Franz, 2003).

Proučavajući literaturu, nailazila sam na brojna istraživanja koja govore o tome da je nužno potpuno izbjeći smještaj vrlo male djece (u dobi od rođenja do treće godine života) u institucije zbog negativnih posljedica boravka u institucijama. Smatra se da trajne posljedice nastaju već nakon dva mjeseca boravka malog djeteta u domskom okruženju.

4.1. BORAVAK U DOMOVIMA

Prema istraživanju Kregar Orešković, Sladović i Vejmelka (2007) ističe se da „Rezultati pokazuju da djeca i mladi domski život percipiraju kroz dva neodvojiva aspekta: domski smještaj i odnos s odgajateljima. Domski smještaj opisuju kroz zadovoljavanje egzistencijalnih i razvojnih potreba, rigidna pravila i discipliniranje, psihološku, socijalnu i materijalnu uskraćenost te probleme djece. Odnos s odgajateljima odnosi se na komunikaciju odgajatelja i djece, njihov pristup djeci te njihove reakcije spram postupaka drugih odgajatelja“ (str. 554).

U novije vrijeme, kada se govori o domovima za djecu, u prvi se plan stavlja deinstitutionalizacija, točnije, pokušaj poboljšanja određenih „stvari“ vezanih uz domove. Pa se tako primjerice, radi na tome da se počnu uvoditi određene promjene kako bi djeca imala što bolje iskustvo življenja u domovima, da na domove ne gledaju kao na mjesta u kojima nemaju podršku, kao što bi vjerojatno imala u udomiteljskim obiteljima i slično, no više o deinstitutionalizaciji ćemo reći u nastavku.

Vrlo čest problem, kada govorimo o domovima, je upravo nedovoljan broj stručnjaka, obzirom na broj djece u domovima. Također, kada govorimo o odnosu djeteta i stručnog osoblja govorimo o odnosu koji sigurno nije lako izgraditi. Djeca vrlo često, gledajući teške situacije u svojim obiteljima, izgube povjerenje, nadu za boljim, osjećaju se mnogo puta i krivima za te situacije te se samim time teže vežu s „novim“ ljudima. Tada je na stručnom osoblju da pokuša razviti što bolji odnos s djetetom, da ono osjeti tzv. sigurnu privrženost kako bi sa stručnjakom moglo podijeliti svoja razmišljanja i u slučajevima u kojima treba pomoć, u vidu psihološkog tretmana, da mu se isto i omogući.

Još jedan od problema je također i izgled domova. Uglavnom se radi o građevinama koje početno nisu bile predodređenima u te svrhe pa se mnogo puta može svjedočiti prostorima koji su „hladni“ i ne pomažu stvaranju obiteljskog okruženja.

Djeca i mladi život u domovima percipiraju kroz dva, po njima, neodvojiva aspekta, a to su: domski smještaj i odnos s odgajateljima. Prema istraživanju Kregar Orešković, Sladović i Vejmelka (2007) ističe se da „I dok se domski smještaj odnosi na pitanja uređenja stambenog prostora, smještaja, hrane, materijalnih mogućnosti, odnos s odgajateljima uključuje

komunikaciju djece i odgajatelja, pristup odgajatelja djeci, ali i reakcije odgajatelja na postupke kolega“ (str. 564).

Nakon određenog vremena, korisnici koji su već duže vrijeme u domovima, razvijaju svijest o sigurnosti koju im dom pruža. Stručnjaci ističu da rutina i pravila pružaju djetetu osjećaj sigurnosti i predstavljaju ključne elemente za uspješan život u instituciji. To je jedna od prednosti grupne institucionalne skrbi za djecu (Sladović Franz, 2003). Prema istraživanju Kregar Orešković, Sladović i Vejmelka (2007) u razgovoru s djecom, istraživači su zaključili kako vrlo bitnu ulogu imaju upravo vršnjačke skupine. Stvaranjem socijalne mreže djeca osjećaju kako ipak negdje pripadaju te pružaju podršku jedni drugima. „Mladi koji su bili sudionici ovog istraživanja ističu kako bi odgajatelj trebao biti osoba koja fizički ne kažnjava djecu i koja u svojem odnosu s djetetom uvažava njegovu dob, te se ponaša u skladu s njom. ... Zanimljivo je da i rezultati ovog istraživanja upućuju na to da odgajatelji ne primjećuju nasilje svojih kolega, a prisutno je i nepovjerenje prema djeci kad pokušaju to prijaviti“ (str. 566).

Kada govorimo o odnosima među djecom u domovima, česta su i nasilja, a brojna istraživanja su potvrdila kako su češća među djecom u institucionalnim smještajima, nego među djecom smještenima u udomiteljskim obiteljima. Agresivnost kod djece može imati različite uzroke, a nekoliko potencijalnih faktora koji pridonose agresivnom ponašanju su: provokacije i sukobi, nedostatak empatije, agresivni obrasci ponašanja iz doma, nedostatak vještina rješavanja konflikata, utjecaj okoline i kulture itd. Razumijevanje uzroka agresivnosti kod djece ključno je za pružanje odgovarajuće podrške i razvoj strategija intervencije koje potiču pozitivno ponašanje, emocionalnu regulaciju i razvoj socijalnih vještina.

Prema Ajduković, Rajhvajn Bulat i Sladović Franz (2008) „Nasilje i zlostavljanje uključuju različita ponašanja: verbalno (dobacivanje, izrugivanje, omalovažavanje, prijetnje), socijalno (izbjegavanje, socijalno ignoriranje, isključivanje iz aktivnosti, ogovaranje, širenje zlobnih tračeva), psihološko (prijeteći pogledi, praćenje, oštećivanje imovine, krađa, bacanje stvari) i tjelesno (guranje, tjelesno rušenje, udarci), kao i sva druga ponašanja počinjena od djeteta i mlade osobe (unutar kojih i spolno uznemiravanje i zlostavljanje) kojima se drugom djetetu namjerno nanosi fizička i duševna bol ili sramota“ (str. 188).

Činjenica da djeca zajedno provode velik dio vremena, dijeleći prostor, može povećati rizik od izloženosti nasilju, kao i stvoriti okolinu u kojoj se žrtve možda osjećaju nesigurno ili su u

strahu. Nerijetko, nedostatak osobnog prostora i privatnosti može dodatno otežati situaciju, čineći djecu ranjivijom na potencijalna nasilna ponašanja drugih. U takvim uvjetima, žrtve nasilja mogu doživjeti poteškoće u postizanju osjećaja sigurnosti i zaštite. Osim toga, kontinuirani svakodnevni kontakti među djecom u institucionalnom okruženju mogu imati dublje psihološke posljedice. Žrtve nasilja mogu osjećati konstantan stres i tjeskobu zbog straha od ponavljanja nasilnih događaja.

Upravljanje ovakvim izazovima zahtijeva sustavni pristup koji uključuje odgovarajuće obrazovne programe, emocionalnu podršku, superviziju i suradnju s profesionalcima kako bi se stvorilo sigurno i poticajno okruženje za svu djecu u institucionalnom smještaju. Ovo može uključivati i razvoj programa prevencije nasilja, educiranje osoblja i provođenje politika koje su usmjerene na promicanje sigurnosti, poštovanja i dobrobiti djece.

4.2. DEINSTITUCIONALIZACIJA

Deinstitucionalizacija javne skrbi za djecu jedan je od ključnih prioriteta u području socijalne skrbi. Važno je razviti procese koji omogućuju djeci život u obiteljskom okruženju kad god je to moguće, a institucionalna skrb treba biti rezervirana samo za slučajeve kada je to apsolutno neophodno i sigurno. Proces deinstitucionalizacije može i trebao bi se razvijati u više smjerova. Jedan od tih smjerova jest razvoj kvalitetnih intervencija kako bi se spriječilo izdvajanje djece iz obitelji kad god je to moguće. Ovo uključuje pružanje podrške i resursa obiteljima koje se suočavaju s različitim izazovima kako bi se očuvala obiteljska cjelovitost i osigurala sigurna okolina za djecu. Također je važno osigurati pružanje usluga psihosocijalnog rada obiteljima nakon što je dijete izdvojeno iz obitelji. Ove usluge mogu pomoći obiteljima da prevladaju izazove koji su doveli do izdvajanja djeteta te da se postigne kvalitetan povratak djeteta u obiteljsko okruženje kad god je to moguće i sigurno. Kroz ove smjerove, proces deinstitucionalizacije može postati sveobuhvatan i efikasan, osiguravajući da djeca dobiju najbolju moguću skrb i podršku u skladu s njihovim individualnim potrebama i pravima. Pojam deinstitucionalizacije označava mijenjanje, točnije poboljšanje postojećih načina skrbi u domovima, ne samo za djecu, već i za stare i nemoćne. Ono što se pokušava poboljšati u spomenutim domovima je, prema Kregar, Sladović Franz i Vejmelka (2007), uvođenje obiteljskih elemenata, povoljniji omjer djece i stručnjaka, specijaliziranost ustanova posebno

kada je riječ o tretmanima, itd. Proces deinstitutionalizacije skrbi za djecu odnosi se na smanjenje ili eliminaciju korištenja institucionalne skrbi za djecu, poput domova za djecu te promicanje alternativnih oblika skrbi, poput udomiteljstva ili podrške obiteljima.

5. UTJECAJI/ZADAĆE UDOMITELJSTVA

5.1. NA DIJETE

U zavisnosti o tome kakve su djetetove osobine, radi li se o muškom ili ženskom djetetu te o tome koliko dijete ima godina, može doći do poremećaja privrženosti koji može dovesti do problema vezanih uz odnose s vršnjacima, udomiteljima, odgajateljima/učiteljima i ostalima. Takav slučaj se vrlo često događa kod djece koja su bila fizički zlostavljana, što nažalost ponekad veže i „odbacivanje“ u društvu ili ruganje od strane vršnjaka. Takve situacije je vrlo važno primijetiti na vrijeme te započeti s mjerama kako bi se problem što prije riješio te kako zlostavljano dijete ne bi doživjelo ponovnu traumu. Samo izdvajanje djeteta iz njegove primarne obitelji predstavlja značajan prekid odnosa s figurom privrženosti i može imati dubok i dugoročan utjecaj na djetetov emocionalni i socijalni razvoj. Taj proces često uzrokuje niz specifičnih izazova i čimbenika rizika, uključujući gubitak privrženosti, stres, traume, nesigurnost i anksioznost, poremećaje ponašanja, poteškoće u socioemocionalnom razvoju, obrazovanju i slično. Kvaliteta i kontinuitet odnosa s primarnim skrbnicima ključan je za emocionalno blagostanje djeteta. Izdvajanje iz obitelji može predstavljati dodatan izazov i čimbenik rizika, stoga zahtijeva pažljivo planiranje i podršku, kako bi se ublažile negativne posljedice i potaknuo pozitivan razvoj djeteta. Važno je razviti sustave skrbi koji promiču stabilnost, kontinuitet i emocionalnu podršku kako bi se smanjili rizici povezani s izdvajanjem iz obitelji.

Prema Ajduković, Kregar Orešković i Laklija (2007), razdvajanja tijekom prve godine života, osobito u prvih šest mjeseci, ne moraju nužno rezultirati štetnim posljedicama za socijalno ili emocionalno funkcioniranje djeteta, no nakon razdvajanja se treba pružiti kvalitetna skrb. Međutim, razdvajanja koja se dogode između šest mjeseci i otprilike tri godine starosti, posebno ako su uzrokovana obiteljskim neslaganjima i poremećajima, vjerojatnije će rezultirati kasnijim

emocionalnim smetnjama. To je djelomično zbog uobičajene tjeskobe koju djeca te dobi osjećaju u susretu s nepoznatim osobama, kao i zbog njihovih ograničenih komunikacijskih sposobnosti. Djeca koja su starija od tri ili četiri godine, kada su prvi put smještena u novu obitelj, vjerojatnije će koristiti govor, kako bi lakše prevladala gubitak i prilagodila se promjenama. Djeca predškolske dobi imaju potencijal za razvoj snažne bliskosti i, ovisno o okolnostima razdvajanja, mogu doživjeti razne psihološke prednosti u novoj sredini.

Važno je napomenuti da svako dijete ima svoje jedinstvene potrebe i reagira na različite načine na različite životne situacije. Pravilan pristup, podrška i kontinuirana briga ključni su faktori u ublažavanju eventualnih negativnih utjecaja razdvajanja te u poticanju pozitivnog emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta.

Udomiteljstvo može imati značajan pozitivan utjecaj na djecu koja su smještena u udomiteljske obitelji, a neka od ključnih područja utjecaja su: stabilnost i sigurnost, individualna pažnja, razvoj socijalnih vještina, obrazovne mogućnosti, psihološka stabilnost, mogućnost sudjelovanja u svakodnevnim aktivnostima, psihološka pomoć i drugo. Djeca koja dolaze iz nesigurnih obiteljskih ili institucionalnih okruženja često pronalaze stabilnost i osjećaj sigurnosti upravo u udomiteljskim obiteljima. Kontinuirana briga i podrška udomitelja mogu pridonijeti emocionalnoj stabilnosti djeteta. U usporedbi s institucionalnim smještajima (velik broj djece), udomitelji obično pružaju više individualne pažnje djetetu. Ova osobna pozornost doprinosi emocionalnom razvoju djece. Nadalje, udomiteljske obitelji pružaju djetetu priliku za razvoj socijalnih vještina unutar obiteljskog okruženja. Odnos s udomiteljem može djelovati kao model kvalitetnih interpersonalnih odnosa, što je važno za socijalni razvoj djeteta. Pružanje poticaja za obrazovanje ključno je za dugoročni uspjeh djeteta. Osjećaj pripadnosti i ljubavi u udomiteljskoj obitelji može doprinijeti psihološkoj stabilnosti djece gdje bi se djeca trebala osjećati prihvaćenima i voljenima, što pozitivno utječe na njihovo emocionalno blagostanje. Djeca u udomiteljskim obiteljima često imaju priliku sudjelovati u uobičajenim svakodnevnim aktivnostima poput sportskih, kulturnih ili vjerskih događanja, što također pridonosi i njihovom integriranju u zajednicu.

Neprilagođenost djeteta određenom obliku smještaja, bilo da se radi o instituciji ili udomiteljima, često dovodi do čestih promjena smještaja djece. Ono može predstavljati ozbiljan

rizik za psihosocijalno zdravlje djeteta. Takve promjene mogu izazvati stres, anksioznost, nesigurnost i druge negativne emocionalne reakcije kod djece.

Važno je spomenuti i situacije u kojima dijete često mijenja smještaj, što može narušiti upravo temeljni osjećaj sigurnosti i stabilnosti koji je ključan za zdrav emocionalni razvoj. U takvim situacijama, važno je razvijati sustave podrške i pružiti stabilnost djetetu, bilo kroz poboljšanje uvjeta u postojećem smještaju ili pronalaženjem alternativne opcije koja bolje odgovara potrebama djeteta. Ova tema često zahtijeva interdisciplinarni pristup, uključujući stručnjake za dječju psihologiju, socijalne radnike i drugo stručno osoblje koje može doprinijeti dobrobiti pojedinca.

U konačnici, udomiteljstvo ima potencijal transformirati živote djece pružanjem ljubavi, podrške i stabilnosti. Uspješno udomiteljstvo stvara pozitivno okruženje u kojem djeca mogu rasti i razvijati se na sveobuhvatan način.

5.2. NA UDOMITELJA

Udomiteljstvo može imati dubok i raznolik utjecaj na udomitelje, kako emocionalno i socijalno, tako i praktično. U nastavku ću objasniti nekoliko ključnih aspekata utjecaja udomiteljstva na udomitelje.

1. Emocionalni utjecaj

- Radost i ispunjenje – udomitelji često doživljavaju radost i ispunjenje pružajući dom i ljubav djeci koja to najviše trebaju. Stvaranje pozitivne razmjene ljubavi i podrške može pridonijeti snažnom emocionalnom zadovoljstvu. Gledanje djece kako rastu, razvijaju se i osjećaju sigurno u njihovom domu može biti iznimno ispunjujuće.
- Izazovi i stres – s druge strane, udomiteljstvo može nositi i određene izazove i stresove. Djeca koja dolaze iz teških životnih situacija često imaju specifične potrebe koje zahtijevaju dodatnu pažnju i podršku, što može izazvati emocionalni stres kod udomitelja. Ponekad su ovi izazovi povezani s prilagodbom na ponašanje ili

emocionalne probleme djeteta, kao i s administrativnim i pravnim procedurama koje prate udomiteljstvo. Osim toga, suočavanje s prošlošću djeteta i pokušaj razumijevanja njihovih potreba također može biti emotivno izazovno za udomitelje. Ipak, većina udomitelja vidi ove izazove kao dio procesa pružanja ljubavi i podrške djetetu u potrebi.

2. Razvoj vještina i znanja

- Obuka i edukacija – udomitelji prolaze obuku i edukaciju kako bi stekli potrebne vještine za pružanje adekvatne skrbi djeci. Ovaj proces obuhvaća različite aspekte, uključujući pravne i administrativne procedure i emocionalnu podršku. Kroz obuku, udomitelji mogu poboljšati svoje vještine komunikacije, upravljanja ponašanjem djeteta, kao i razumijevanje dječjeg razvoja. Osim toga, ovaj proces može rezultirati osobnim rastom i razvojem, poboljšavajući njihove roditeljske vještine i proširujući njihovo razumijevanje o djetetovim potrebama.
- Razumijevanje trauma – rad s djecom koja su prošla traumatična iskustva može proširiti razumijevanje udomitelja o posljedicama traume na emocije i ponašanje djeteta. Kroz ovaj proces, udomitelji mogu naučiti prepoznavati znakove traume i pružiti odgovarajuću podršku i njegu djetetu. Razumijevanje specifičnih potreba djece koja su prošla traume omogućava udomiteljima da bolje reagiraju na njihove potrebe i pomognu im u procesu ozdravljenja. Ova dublja razina razumijevanja može biti ključna za pružanje sigurnog i podržavajućeg okruženja za djecu koja su prošla kroz teška iskustva.

3. Socijalni utjecaj

- Proširena obitelj – udomiteljstvo može „proširiti“ obitelj na način da udomitelji postaju ključna figura u životu djece koja su im povjerena. Kroz njihovu brigu, ljubav i podršku, udomitelji stvaraju okruženje u kojem se djeca osjećaju prihvaćeno i voljeno. Udomitelji postaju kao drugi roditelji djeci koja im se povjere, pružajući im osjećaj pripadnosti i sigurnosti. Ovaj odnos često rezultira dugoročnom vezom između udomitelja i djeteta, stvarajući trajne veze koje obogaćuju živote obje strane.
- Zajednica udomitelja – udomitelji su često dio zajednice udomitelja gdje razmjenjuju iskustva, pružaju podršku jedni drugima i dijele resurse. Ova zajednica može biti

iznimno korisna jer pruža prostor za razgovor o izazovima i radostima udomiteljstva te omogućuje razmjenu korisnih savjeta i strategija. Sudjelovanje u zajednici udomitelja može pružiti emocionalnu podršku i razumijevanje izazova s kojima se udomitelji susreću, osnažujući ih da se nose sa svakodnevnim izazovima i pružajući im osjećaj zajedništva i podrške.

4. Praktični utjecaj

- Prilagodba na promjene – udomitelji bi se trebali kontinuirano prilagođavati promjenama u svom svakodnevnom životu, što može uključivati promjene u dinamici obitelji, rasporedu i obavezama. Dolazak djeteta u obitelj može zahtijevati prilagodbu rutine, podjele prostora i resursa te usklađivanje potreba djeteta s potrebama ostalih članova obitelji. Udomitelji također moraju biti spremni nositi se s izazovima koji proizlaze iz promjena u životnim okolnostima djeteta te pružiti podršku i razumijevanje u procesu prilagodbe.
- Sustavna suradnja – udomitelji često surađuju s različitim sustavima i stručnjacima, kako bi pružili najbolju moguću skrb djetetu. Ova suradnja može uključivati socijalne radnike, psihologe, obrazovne profesionalce, zdravstvene radnike i druge stručnjake koji pružaju podršku djetetu i obitelji. Udomitelji mogu biti uključeni u različite procese, poput sudjelovanja na sastancima timova za podršku djetetu, suradnju s obrazovnim sustavom radi praćenja napretka djeteta u školi te koordinaciju medicinske skrbi i terapije. Sustavna suradnja omogućuje udomiteljima pristup resursima i podršci potrebnoj za pružanje cjelovite skrbi djetetu te osigurava kontinuitet skrbi i podrške u različitim područjima djetetovog života.

Udomitelji trebaju posjedovati određenu razinu konkretnih znanja, intrinzičnu motivaciju, sredstva i mogućnosti kako bi pružili odgovarajuću skrb i podršku djeci koju udomljuju. Konkretna znanja obično uključuju razumijevanje potreba i izazova osoba koje se udomljuju, kao i vještine u pružanju emocionalne podrške, upravljanju ponašanjem i slično. Intrinzična motivacija je ključna jer udomitelji često ne obavljaju ovu ulogu iz ljubavi i brige prema drugima, već iz vanjskih nagrada ili poticaja. Sredstva i mogućnosti obuhvaćaju materijalne resurse poput financijskih sredstava i prostornih kapaciteta, ali i pristup podršci u zajednici ili

sustavu zdravstvene skrbi. Sve ove komponente su važne kako bi se osiguralo da udomitelji mogu pružiti sigurno, poticajno i podržavajuće okruženje za osobe koje udomljuju.

Nadalje, vratimo se na važnost pružanja podrške udomiteljima, posebice kada govorimo o mogućim dvojbama i izazovima s kojima se udomitelji suočavaju, a neki od njih su:

- Visoka očekivanja i nesigurnost ishoda – udomitelji često imaju visoka očekivanja u vezi uloge koju „obavljaju“. Nesigurnost u pogledu ishoda može proizaći iz različitih faktora, uključujući djetetovu prošlost, emocionalne potrebe, prilagodbu djeteta na novu obitelj i slično. • Podrška ekološke teorije – ekološka teorija naglašava važnost okoline i podrške u oblikovanju ponašanja i ishoda. Pružanje formalne grupne podrške, uključujući stručne timove i mentorski pristup, može pomoći udomiteljima da se nose s izazovima i da razvijaju vještine potrebne za uspješno obavljanje svoje uloge.
- Mentorstvo i individualna podrška – mentorstvo, koje uključuje individualnu podršku udomiteljima, može pridonijeti osnaživanju i smanjenju osjećaja nesigurnosti. Mentori mogu dijeliti svoja iskustva, pružati savjete i pomagati u razumijevanju različitih dinamika udomiteljstva.
- Prilagodba na odnos udomitelj-udomljeno dijete – početna faza često predstavlja izazov. Podrška u ovom razdoblju može pomoći u izgradnji povjerenja, razumijevanju potreba djeteta i stvaranju pozitivnog okruženja.
- Kontinuirana podrška tijekom procesa udomiteljstva – važno je osigurati da podrška udomiteljima nije samo inicijalna, već kontinuirana tijekom cijelog procesa udomiteljstva. Ovo uključuje prilagodbu podrške prema potrebama u različitim fazama udomiteljstva.
- Stručna podrška i resursi – udomitelji mogu imati koristi od pristupa stručnoj podršci i resursima, uključujući obuke, radionice ili savjetovanje. Ovo im pomaže u razumijevanju specifičnosti njihove uloge i pruža im alate za suočavanje s izazovima.

Ukupno gledajući, pružanje podrške udomiteljima, kako formalne tako i individualne, ima ključnu ulogu u poticanju pozitivnog ishoda za djecu koja su udomljena, kao i u očuvanju dobrobiti i motivacije udomitelja tijekom cijelog procesa. U konačnici, udomiteljstvo je kompleksno iskustvo koje može imati dubok i trajan utjecaj na život udomitelja. Pružanje podrške, kako emocionalne tako i praktične, te kontinuirana edukacija i resursi su ključni za podržavanje udomitelja u njihovoj važnoj ulozi u životu djece koja su im povjerena.

5.3. NA STRUČNO OSOBLJE

Odluka o tome treba li dijete ostati u obitelji ili ga treba izdvojiti iz nje, jedna je od najzahtjevnijih i najosjetljivijih odluka koju djelatnici zaštitnih službi, poput socijalne skrbi i pravosuđa, moraju donijeti. Ova odluka zahtijeva temeljitu procjenu i analizu mnogih čimbenika, uključujući sigurnost i dobrobit djeteta, sposobnost i spremnost roditelja da pruže odgovarajuću skrb, te dostupnost i učinkovitost resursa i podrške. Djelatnici zaštitnih službi moraju uzeti u obzir sve relevantne informacije, kao i surađivati s različitim stručnjacima kako bi donijeli najbolju moguću odluku za dijete. Pritom je važno da se uvažavaju djetetova prava, njegove potrebe i preferencije te da se donese odluka koja će najviše doprinijeti djetetovom razvoju i dobrobiti. Ova odluka često zahtijeva balans između zaštite djetetovih prava i interesa te potreba obitelji, uzimajući u obzir kompleksnost svake pojedinačne situacije. Stoga je važno osigurati da djelatnici zaštitnih službi imaju potrebnu stručnost, podršku i resurse kako bi mogli donositi ove teške odluke na najbolji mogući način.

Kada dođe do toga da se dijete treba izdvojiti iz svoje biološke obitelji koja mu, iz različitih razloga, više ne pruža poticajnu okolinu potrebnu za njegov uredan razvoj, započinje rad stručnjaka. Prvi korak je odlučiti gdje dijete smjestiti, što se smatra temeljnom pretpostavkom kvalitetne skrbi za dijete izvan vlastite obitelji i značajnim zaštitnim čimbenikom njegovog daljnjeg razvoja (Waterhouse i Brocklesby, 2001., prema Sladović Franz, 2004).

Niz okolnosti koje su najuže povezane s odlukom o izdvajanju djeteta iz obitelji uključuju različite faktore vezane uz roditelje, obiteljsku dinamiku, socioekonomske uvjete i roditeljske vještine (Sladović Franz, 2004). Evo kako svaka od navedenih okolnosti može biti relevantna u procesu donošenja odluke:

- Obilježja roditelja – karakteristike i ponašanje roditelja mogu biti ključni faktor u odluci o izdvajanju djeteta. To uključuje prisutnost zdravstvenih ili mentalnih problema kod roditelja koji ih onemogućuju u pružanju adekvatne skrbi, prisutnost zloupotrebe supstanci, nasilnog ponašanja ili drugih rizičnih ponašanja koja mogu ugroziti dobrobit djeteta.
- Siromaštvo obitelji – ekonomski faktori, poput siromaštva i nedostatka osnovnih resursa u obitelji, mogu biti povezani s izazovima u pružanju adekvatne skrbi i podrške djetetu. Nedostatak osnovnih potrepština poput hrane, odgovarajućeg smještaja ili medicinske skrbi može biti razlog za intervenciju Centra za socijalnu skrb.
- Roditeljski stil – način na koji roditelji odgajaju i komuniciraju s djetetom može biti važan faktor u odluci o izdvajanju djeteta. Nedostatak adekvatne emocionalne podrške, zanemarivanje djetetovih potreba, emocionalno zlostavljanje i/ili prekomjerni autoritarni roditeljski stil mogu negativno utjecati na djetetov razvoj i dobrobit.
- Roditeljske vještine – sposobnost roditelja da zadovolje fizičke, emocionalne, obrazovne i druge potrebe djeteta igra ključnu ulogu u procjeni njihove sposobnosti kao roditelja. Nedostatak adekvatnih roditeljskih vještina i/ili nedostatak razumijevanja djetetovih potreba može biti faktor koji dovodi do intervencije Centra za socijalnu skrb ili izricanja mjera izdvajanja djeteta.

Navedeno se obično uzima u obzir zajedno s drugim relevantnim faktorima prilikom procjene situacije u obitelji i donošenja odluka o najboljem interesu djeteta. U idealnom slučaju, cilj je pružiti podršku obitelji kako bi se održala obiteljska cjelovitost i osiguralo da dijete ostane u obitelji, osim u slučajevima kada je to apsolutno neophodno za zaštitu djetetove dobrobiti.

Udomiteljstvo također može imati značajan utjecaj na stručnjake i odgojitelje koji rade u sustavu socijalne skrbi, obrazovanja ili zdravstva. Vrlo se često događa to da je premalen broj stručnog osoblja, obzirom na broj djece u udomiteljskim domovima pa djeca često ostanu bez pravovremene pomoći ili se, s druge strane, događaju situacije u kojima su česte promjene stručnih djelatnika što stvara velik problem djeci jer ne mogu razviti iskren odnos s istima, ali i stručnom osoblju koje se, nažalost, ne može posvetiti djetetu. Također, čest je i razdor između obrazovanja i statusa osoblja i odgajatelja i njihove terapijske značajnosti za dijete. Važno je razumjeti da svako (udomljeno) dijete ima jedinstvene potrebe, stoga pristup podršci treba biti

individualan i usmjeren prema specifičnim okolnostima svakog djeteta. Uz to, kontinuirana edukacija i osiguranje podrške osoblju ključni su za pružanje najbolje moguće skrbi za udomljenu djecu.

U nastavku ću navesti nekoliko ključnih aspekata utjecaja udomiteljstva na stručnjake i odgajatelje:

- Rad s raznolikim dječjim potrebama – stručnjaci i odgajatelji koji rade s udomljenom djecom suočavaju se s raznolikošću dječjih iskustava. Djeca koja su udomljena mogu dolaziti iz različitih obiteljskih pozadina, s različitim razinama trauma i potreba, što zahtijeva prilagodbu pristupa i pružanje individualizirane podrške.
- Razumijevanje utjecaja traume – udomljena djeca često prolaze kroz traumatična iskustva, a stručnjaci i odgajatelji moraju razumjeti kako trauma utječe na ponašanje i emocionalno stanje djeteta. Ovo može uključivati razvoj vještina u radu s traumama i prilagodbu intervencija prema potrebama djece.
- Sudjelovanje u timskom radu – rad s udomljenom djecom često uključuje suradnju između različitih stručnjaka i odgajatelja. Timski pristup, koji uključuje komunikaciju i suradnju između stručnjaka iz različitih područja, ključan je za pružanje sveobuhvatne podrške djetetu.
- Edukacija – stručnjaci i odgajatelji moraju biti educirani o posebnim potrebama udomljene djece i specifičnostima udomiteljstva. Razumijevanje pravnih, emocionalnih i psiholoških aspekata udomiteljstva pridonosi boljem pružanju podrške i intervencije.
- Psihološki utjecaj na stručnjake – rad s djecom koja prolaze kroz traumatična iskustva može imati emocionalni utjecaj na stručnjake i odgajatelje, stoga je važno osigurati podršku za njihovu emocionalnu dobrobit i osvijestiti ih o potrebama samopomoći.
- Sustavna dinamika – stručnjaci često rade unutar sustava socijalne skrbi, gdje su izloženi izazovima i prednostima rada s udomljenom djecom. Razumijevanje dinamike sustava pomaže im pomoći u učinkovitijem pružanju podrške.

Utjecaj udomiteljstva na stručnjake i odgojitelje može biti kompleksan i zahtijevati kontinuiranu edukaciju, podršku i suradnju s drugim stručnjacima kako bi se osigurala najbolja skrb za udomljenu djecu, pogotovo u slučajevima vršnjačkog nasilja koje je često u domovima.

„Profesionalna je zadaća stručnjaka da se u svim intervencijama koje se odnose na djecu koja odrastaju u rizičnim okolnostima postigne odgovarajuća ravnoteža između prava djeteta na život u obitelji i obaveze države da zaštiti najbolji interes djeteta. U tom smislu izvanobiteljsku zaštitu djece treba pratiti i odgovarajući sustav podrške primarnoj obitelji, a izdvajanje djeteta iz obitelji nikako ne bi smjela biti prva, a ni posljednja u nizu mjera koje je u zaštiti djece čiji je život u obitelji ugrožen potrebno poduzeti“ (Sladović Franz, 2003., prema Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005: 3).

Interdisciplinarni pristup i suradnja stručnjaka iz različitih područja ključni su za adekvatno rješavanje slučajeva obiteljske pravne zaštite, posebno kada je riječ o izdvajanju djeteta iz obitelji. Uključivanje pravnika, psihologa i socijalnog radnika osigurava sveobuhvatan pregled situacije iz različitih perspektiva i omogućuje donošenje informirane odluke koja najbolje služi interesima djeteta. Evo kako svaki od članova stručnog tima doprinosi procesu obiteljskopravne zaštite:

- Pravnik – pruža stručnost u području obiteljskog prava, pravnih procedura i propisa. On osigurava da se sve zakonske norme i propisi primjenjuju tijekom postupka obiteljskopravne zaštite te da se zaštite prava svih uključenih strana.
- Psiholog – pruža psihološku procjenu i razumijevanje situacije iz perspektive djetetova emocionalnog i psihološkog razvoja. Sudjeluje u procjeni djetetovih potreba, emocionalnog stanja te utjecaja obiteljske dinamike na djetetovu dobrobit.
- Socijalni radnik – pruža socijalnu procjenu okolnosti u obitelji, uključujući socioekonomske uvjete, obiteljske odnose, podršku u zajednici te rizike i resurse koji su dostupni obitelji. On može pružiti informacije o dostupnim socijalnim uslugama i podršci te pomoći u izradi planova za obiteljsku intervenciju ili podršku.

Uključivanje svih članova stručnog tima osigurava sveobuhvatan pristup i raznolike perspektive koje su potrebne za donošenje informiranih odluka u slučajevima obiteljskopravne zaštite. Pogreška je ne uključiti sve tri struke u svaki slučaj jer svaki od njih donosi jedinstvena znanja, perspektive i kompetencije koje su neophodne za adekvatno rješavanje problema i zaštitu dobrobiti djeteta.

6. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE

Planiranje zbrinjavanja djeteta, kako u kratkoročnom tako i u dugoročnom smislu, ključno je kako bi se minimalizirao rizik od nepotrebnog mijenjanja smještaja. Promjene smještaja mogu imati značajan negativan utjecaj na emocionalno i mentalno zdravlje djeteta. U nastavku ću navesti nekoliko ključnih aspekata koji bi se trebali uzeti u obzir prilikom izrade takvog plana:

- Stabilnost smještaja – stvaranje stabilnog okruženja za dijete od suštinske je važnosti. To uključuje osiguravanje kontinuiteta u smještaju, čime se smanjuje osjećaj nesigurnosti i stresa kod djeteta.
- Kontinuitet odnosa – očuvanje kontinuiteta odnosa s primarnim skrbnicima ili osobama koje su važne za dijete ključno je za emocionalnu sigurnost. Ako su promjene nužne, trebale bi se planirati i provoditi pažljivo kako bi se očuvali odnosi.
- Pravovremena intervencija i podrška – ako se pojave problemi ili poteškoće u trenutnom smještaju, važno je pravovremeno intervenirati i pružiti podršku kako bi se spriječila potreba za promjenom smještaja.
- Komunikacija – uključivanje djeteta u proces donošenja odluka, kad je to moguće, može doprinijeti osjećaju „kontrola“ nad vlastitim životom. Djeca koja su uključena u donošenje odluka o vlastitom životu često imaju veći osjećaj pripadnosti i sigurnosti.

- Podrška u prilagodbi – pružanje podrške djetetu u prilagodbi na nove okolnosti, bilo da se radi o novoj obitelji, okolini ili zajednici, ključno je za smanjenje stresa i anksioznosti.
- Suradnja sa stručnjacima – uključivanje stručnjaka, poput socijalnih radnika, psihologa i/ili terapeuta, može pružiti dodatnu podršku i resurse kako bi se osiguralo optimalno zbrinjavanje djeteta.
- Praćenje napretka i potreba – redovito praćenje djetetovog napretka i prilagodba plana prema njegovim specifičnim potrebama ključni su elementi dugoročnog planiranja.

Kroz pažljivo planiranje i pružanje odgovarajuće podrške, moguće je stvoriti stabilno okruženje koje minimalizira rizik od nepotrebnih promjena smještaja, čime se štiti mentalno zdravlje djeteta.

Kada govorimo o unapređenju, vrlo su bitna mišljenja udomljene djece, stoga je važno s vremena na vrijeme raditi istraživanja u obliku anketa s udomljenom djecom (jednostavna pitanja, bliska svakodnevnoj komunikaciji) kako bi „iz prve ruke“ saznali njihova mišljenja vezana uz njihove potrebe. Navedeno je, nažalost, postala praksa tek u novije vrijeme. Prije bi se dječja mišljenja uvelike zanemarivala te bi umjesto njih govorili njihovi skrbnici, udomitelji i/ili stručne osobe koje su se bavile njihovom situacijom. Prema istraživanju Kregar Orešković, Sladović Franz i Vejmelka (2007) ističe se da „Mladi kao preporuku za poboljšanje odnosa djetete-odgajatelj navode kako bi to trebao biti povjerljiv i pomažući odnos, a da bi odgajatelj trebao biti osoba koja djecu prihvaća, o njima više brine i pazi na njih, ima više vremena za njih, te osoba od povjerenja s kojom djetete može porazgovarati, a da se u tim razgovorima koristi zdrava komunikacija bez vikanja i vrijeđanja“ (str. 566).

Svakoj situaciji se treba posvetiti individualno pa bi tako, prema Kregar Orešković, Sladović Franz i Vejmelka (2007), nužno bilo plansko osmišljavanje rada odgajatelja s djecom koja su ili netom izdvojena iz primarne obitelji ili su ranije bila smještena u nekom drugom tipu smještaja. Stručno bi osoblje trebalo raditi česte (samo)refleksije i neprestano se educirati, kako bi kvaliteta rada bila što bolja i efektivnija.

Također, smatram kako bi bilo dobro da u situacijama u kojima dođe do toga da se stručno osoblje premješta sa započetog slučaja, prije upozori djetete da navedeno slijedi kako djetete ne

bi razvilo negativne emocije. Kako bi se riješio problem nedostatka stručnog kadra, smatram kako bi se rad trebao organizirati u manjim grupama, što bi omogućilo individualni pristup svakom djetetu. Ovakav pristup ima potencijal stvaranja boljeg odnosa između odgajatelja i djece, pridonoseći kvaliteti života u domu te približavanju standardima obiteljskog okruženja, što je u skladu s Preporukama Odbora za prava djece UN-a iz 2006. godine. Rješavanje problema nedostatka stručnog kadra u ovom kontekstu može uključivati zapošljavanje dodatnih kvalificiranih osoba ili pružanje dodatnih obuka postojećem osoblju. Implementacija ovakvih promjena može zahtijevati suradnju s relevantnim institucijama, pridonoseći financijskih sredstava, no može biti potreban duži vremenski period za postizanje što boljih rezultata. Međutim, ukoliko se uspješno provede, mogla bi omogućiti značajna poboljšanja u odgojnom procesu i kvaliteti života djece u domu.

Kada gledamo perspektivu udomitelja, proučavajući brojna istraživanja, može se zaključiti kako većina udomitelja najvećim problemom smatra nisku novčanu naknadu. Kao preporuke za unapređenje navode višu novčanu naknadu, aktivniju stručnu pomoć, organiziranje edukacija i seminara o udomiteljstvu, pažljivu selekciju udomiteljskih obitelji, veću medijsku prezentaciju udomiteljstva i slično. Sve navedeno može pridonijeti stvaranju okoline u kojoj će udomiteljstvo biti efikasniji oblik skrbi za djecu koja su iz različitih razloga smještena izvan roditeljskog doma. Važno je osigurati sveobuhvatnu podršku i resurse kako bi udomitelji mogli uspješno odgajati i brinuti se o djeci koja im se povjeravaju.

7. UDOMITELJSTVO/STANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Obiteljski smještaj ili udomiteljstvo u Hrvatskoj, prvi se put spominje u Zakonu o prisilnom odgoju nedoraslih iz 1902. godine. Ovaj zakon bio je dio šireg konteksta tadašnjeg društva i pristupa odgoju i skrbi o djeci. Godine 1922., kada je donesen Zakon o zaštiti djece i mladeži, preporuča se smještaj djece u obitelji, sugerirajući priznavanje važnosti obiteljskog okruženja za odgoj i skrb o djeci.

Udomiteljstvo je imalo svoje korijene još u ranim godinama 20. stoljeća, a zatim je evoluiralo kroz razne zakone i inicijative, uključujući osnivanje državnih dječjih kolonija 1937. godine,

koje su tada predstavljale jedan od oblika organiziranog smještaja djece. Zanimljivo je vidjeti da je stručna zajednica u Hrvatskoj prepoznala prednosti udomiteljskog smještaja krajem 80ih, početkom 90-ih godina. Organizacija prvog tečaja iz područja socijalnog rada na temu „Specijalizirani smještaj u drugu obitelj kao alternativa institucionalnom smještaju“ ukazuje na nastojanja da se podigne svijest o važnosti ovog oblika skrbi za korisnike. Projekt „Svako dijete treba obitelj“, koji je pokrenut u suradnji s UNICEF-om i nadležnim Ministarstvom u veljači 2005. godine, značajan je korak u promicanju udomiteljstva u Republici Hrvatskoj. Ovaj projekt ima za cilj ostvariti prava djece na odrastanje u obiteljskom okruženju, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta. To je projekt čiji je ključni aspekt promišljanja planiranih i poduzimanih intervencija te je nastao kako bi svako dijete i/ili njegova obitelj na vrijeme dobili kvalitetnu stručnu uslugu kako se dijete ne bi izdvojilo iz obitelji. No, ako je do toga već došlo, cilj je da se ostvari kvalitetan odnos roditelja i djeteta. Stoga, možemo zaključiti da je ovaj projekt namijenjen stručnom osoblju kako bi kroz različite teorije unaprijedili svoj rad kako do djetetovog izdvajanja ne bi došlo te kako bi što bolje radili s biološkim obiteljima djeteta (odnos i povratak djeteta). Do opisanog projekta, u Hrvatskoj nije postojao jasan teorijski model djelovanja u radu s obiteljima u kojima djeca ne dobivaju odgovarajuću roditeljsku skrb.

Glavni principi Konvencije o pravima djeteta, koja je usvojena od strane UN-a, naglašavaju važnost obiteljskog okruženja za odrastanje djece. Ovaj projekt uključuje različite inicijative usmjerene prema podršci udomiteljima, educiranju javnosti o važnosti obiteljske skrbi te stvaranju uvjeta i politika koje potiču udomiteljstvo kao preferirani oblik skrbi za djecu koja su iz različitih razloga izgubila obiteljsku podršku. Kvalitetne i djelotvorne rane intervencije u obiteljima ključne su za sprječavanje ozbiljnijih problema u dječjem razvoju te za podršku obiteljima koje se suočavaju s izazovima u pružanju odgovarajuće skrbi djeci. Međutim, u Hrvatskoj se do sada nije sustavno ulagalo u razvoj ovakvih programa. Podrška UNICEF-a i projekt „Svako dijete treba obitelj“ naglašavaju važnost konceptualizacije ranih intervencija i unapređenja nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi kako bi se pružila individualizirana podrška i pomoć obiteljima u nevolji. Obiteljski zakon ima značajan potencijal za pružanje ovakve podrške te je važno iskoristiti tu mogućnost i usmjeriti napore ka razvoju kvalitetnih programa rane intervencije. Kroz ulaganje u ove programe, Hrvatska može znatno unaprijediti podršku obiteljima i osigurati da svako dijete ima priliku odrastati u sigurnom, podržavajućem i stimulativnom okruženju koje će poticati njegov zdrav razvoj.

UNICEF, kao organizacija koja se fokusira na prava djece diljem svijeta, često surađuje s državama kako bi podržala projekte i inicijative koje promiču dobrobit i prava djece, uključujući i promicanje obiteljskog okruženja kroz udomiteljstvo.

Povijesni kontekst pomaže razumjeti evoluciju pristupa skrbi o djeci u Republici Hrvatskoj. Tijekom vremena mijenjali su se zakoni i prakse udomiteljstva kako bi se što bolje odgovorilo na potrebe djece i mladeži u različitim životnim situacijama. Obiteljski zakon predviđa tri mjere kojima se dijete može izdvojiti iz obitelji, a to su: oduzimanje roditeljske skrbi, privremeno povjeravanje djeteta u drugu obitelj ili ustanovu te trajno povjeravanje djeteta na skrb drugoj osobi ili ustanovi. Razlozi zbog kojih se ove mjere izriču neovisno o pristanku roditelja mogu biti različiti, a obično su povezani sa zaštitom dobrobiti djeteta. Upravo zbog „težine“ takve odluke, Centri za socijalnu skrb i sudovi ne donose ih lako. Potrebno je da pretpostavke za izricanje pojedine mjere budu ispunjene s određenim intenzitetom te da je izdvajanje iz obitelji jedini preostali način za zaštitu djetetove dobrobiti. To potvrđuje da je postupanje u skladu s načelom da je biološka obitelj u pravilu najbolje okruženje za odgoj i razvoj djeteta, ali isto tako prepoznaje i situacije u kojima to okruženje nije sigurno ili prikladno za dijete. Važno je naglasiti da je cilj svih mjera koje se mogu izreći prema Obiteljskom zakonu upravo zaštita djetetova interesa i dobrobiti te da se izdvajanje iz obitelji izriče samo kada je to apsolutno neophodno radi zaštite djetetova zdravlja, sigurnosti i razvoja. Hrvatski obiteljskopравни propisi imaju za cilj poštivanje svih ljudskih prava, uključujući i prava pojedinaca i javni interes. U slučaju sukoba između prava pojedinaca ili sukoba između prava pojedinca i javnog interesa, postoje pravila i postupci za rješavanje takvih sukoba. Ovi propisi obično osiguravaju temeljna prava i slobode pojedinaca unutar obiteljskog konteksta, kao što su pravo na privatnost, pravo na obiteljski život, pravo na zaštitu djece i druga relevantna prava. Istovremeno, oni također uzimaju u obzir potrebu zaštite javnog interesa, što može uključivati zaštitu djece, suzbijanje nasilja u obitelji ili druge društveno važne ciljeve. Kada dođe do sukoba između prava, obično postoje pravni mehanizmi, poput sudskih postupaka ili medijacije, koji omogućuju rješavanje takvih sukoba na pravedan i pošten način, uzimajući u obzir sve relevantne činjenice i okolnosti slučaja. Ovi propisi i mehanizmi za rješavanje sukoba odražavaju važnost poštovanja ljudskih prava i osiguranja pravde unutar obiteljskog konteksta u Hrvatskoj. U slučajevima sukoba prava pojedinaca ili sukoba prava pojedinca i javnog interesa, hrvatski obiteljskopравни sustav obično koristi princip najboljeg interesa djeteta kao glavno mjerilo za donošenje odluka. Postoje različiti pravni mehanizmi i postupci koji se primjenjuju u takvim situacijama kako bi se

osiguralo da se prava svih uključenih strana zaštite na najbolji mogući način. To može uključivati sudjelovanje stručnjaka poput socijalnih radnika, psihologa, sudskih vještaka i drugih relevantnih stručnjaka kako bi se procijenila situacija i donijela adekvatna odluka. Važno je naglasiti da se u rješavanju sukoba prava pojedinaca i javnog interesa u području obiteljskog prava uvijek teži pronalasku rješenja koje će najbolje služiti interesima svih uključenih strana, posebno djece, uz poštivanje njihovih ljudskih prava i dobrobiti.

Novi Pravilnik o uvjetima za obavljanje udomiteljstva i postupku za odobravanje, obnavljanje i oduzimanje dozvole za obavljanje udomiteljstva postavlja strože uvjete za potencijalne udomitelje. Važno je naglasiti da se, prema novom Pravilniku, ističe potreba za edukacijom i pripremom udomitelja za prihvata djeteta. Ova obveza je propisana i Zakonom o socijalnoj skrbi, a podržava je suvremena literatura o udomiteljstvu. To ukazuje na želju da se osigura da udomitelji budu dobro pripremljeni i obučeni kako bi pružili optimalnu skrb djeci koja su im povjerena. Dodatno, spominje se suradnja s Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi u pokretanju znanstveno-istraživačkih projekata na temu udomiteljstva. Ova inicijativa ukazuje na ozbiljan pristup proučavanju i poboljšanju sustava udomiteljstva, što može rezultirati boljim razumijevanjem potreba djece koja su udomljena i poboljšanjem samog sustava socijalne skrbi.

Ukupno gledajući, ovi koraci sugeriraju ozbiljan angažman Hrvatske u unapređenju socijalne skrbi, posebno u kontekstu udomiteljstva te ukazuju na nastojanje osiguranja kvalitetnog okruženja i podrške za djecu koja su smještena u udomiteljske obitelji. Prema podacima Kregar Orešković, Sladović Franz i Vejmelka (2007) koji uspoređuju broj male djece (do pet godina života) smještene u domovima za djecu u europskim zemljama, primjećuje se značajna razlika u omjeru stručnjaka prema djeci između Hrvatske i Švedske. Dok su Hrvatska i Švedska pozicionirane vrlo blizu u pogledu broja djece smještene u tim ustanovama, postoji značajna razlika u broju stručnjaka koji se brinu o toj djeci. U Švedskoj, omjer je tri stručnjaka na jedno dijete, što ukazuje na visoku razinu stručne podrške i brige koja se pruža djeci smještenoj u domovima. Ova visoka razina podrške može pridonijeti boljem emocionalnom, fizičkom i socijalnom razvoju djece te osigurati individualiziranu skrb i pažnju prema njihovim potrebama. S druge strane, u Hrvatskoj je omjer znatno niži, krećući se od 2,5 do čak 9 djece na jednog stručnog djelatnika. Ova razlika ukazuje na potencijalne izazove u pružanju individualizirane skrbi i podrške djetetu u hrvatskim domovima za djecu. Manji broj stručnjaka može rezultirati manjim resursima i pažnjom koja se može pružiti svakom djetetu, što može utjecati na kvalitetu skrbi i razvoj djece. Ovi podaci sugeriraju potrebu za promicanjem i

unaprjeđenjem sustava skrbi za djecu smještenu u domovima u Hrvatskoj, kako bi se osigurala adekvatna podrška i briga za njihov cjelovit razvoj.

Važno je napomenuti da je usporedba broja stručnjaka i djece samo jedan od aspekata. Uz to, treba uzeti u obzir kvalitetu institucija, pristup obrazovanju i programima podrške, kao i druge faktore koji utječu na dobrobit djece u takvim okolnostima.

Okupljanje udomitelja u udruge predstavlja značajan korak u stvaranju podrške i zajednice među osobama koje pružaju dom djeci i mladima u Republici Hrvatskoj. Ove udruge omogućuju udomiteljima međusobnu podršku, dijeljenje iskustava i informacija te suradnju u rješavanju izazova s kojima se susreću. Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, koji organizira jednom godišnje nacionalne susrete za udomitelje, ima značajnu ulogu u promicanju razmjene iskustava i pružanje edukativnih resursa. Ovi susreti pružaju priliku udomiteljima da se povežu, razgovaraju o svojim izazovima i uspjesima te stvaraju zajedničku mrežu podrške. Osim međusobne podrške, udruge udomitelja također mogu biti ključne u lobiranju za poboljšanja u sustavu udomiteljstva, uključujući promjene zakona, unapređenje uvjeta rada udomitelja te jačanje podrške koju pružaju nadležna tijela. Ovakve inicijative odražavaju se na važnost zajedničkog djelovanja i povezivanja udomitelja kako bi se stvorila podrška koja ide iznad individualnih situacija i koja bi doprinijela unaprjeđenju udomiteljstva kao cjelokupnog sustava skrbi u Republici Hrvatskoj.

Iako su u posljednjem desetljeću stvorene zakonske i praktične mogućnosti za razvoj službi za zaštitu djece te suradnju s Centrima za socijalnu skrb, čini se da postoje ograničenja koja otežavaju potpunu implementaciju i unapređenje skrbi za djecu. Nedovoljna raznolikost i profesionalne mogućnosti službi za zaštitu djece mogu rezultirati ograničenim pristupom i podrškom obiteljima koje se suočavaju s problemima. Također, nedostatak privatnih, profitnih ili neprofitnih oblika skrbi za djecu dodatno ograničava opcije dostupne djeci koja su izgubila podršku vlastite obitelji. Specifični nedostaci, poput nedostatka podrške prije ulaska u sustav socijalne skrbi, nedovoljne podrške udomiteljskim obiteljima, ograničene mogućnosti za povratak djeteta u obitelj te nedostatak specifičnih tretmanskih opcija za djecu u izvanobiteljskom smještaju, ukazuju na potrebu dodatnih napora u razvoju i diversifikaciji usluga. Mogući koraci u unapređenju sustava uključuju pružanje dodatnih resursa i poticaja za razvoj raznolikih usluga podrške obiteljima i dječjim ustanovama. Također, jačanje suradnje

između javnih i privatnih sektora te poticanje inicijativa koje će poboljšati kvalitetu i pristup uslugama zaštite djece mogu doprinijeti cjelovitijem pristupu u skrbi za djecu u Republici Hrvatskoj.

Osnivanje specijaliziranih obiteljskih domova može biti jedna od važnih inicijativa u unapređenju sustava socijalne skrbi za djecu u Hrvatskoj, obzirom na potrebe i trenutno stanje. Važno je, međutim, osigurati da ovi domovi djeluju u skladu sa zakonima i standardima te da se redovito provodi nadzor nad njihovim radom kako bi se osigurala sigurnost i dobrobit djece. Odluka o osnivanju specijaliziranih obiteljskih domova trebala bi biti temeljena na sveobuhvatnoj analizi potreba i resursa, uz uključivanje stručnjaka iz područja socijalne skrbi, pedagogije, psihologije i drugih relevantnih disciplina.

Situacija u Republici Hrvatskoj vezana uz djecu koja provode više godina u skrbi izvan vlastite obitelji zahtijeva sustavnu i temeljitu analizu i pristup radi osiguranja dobrobiti djece (Karalić, 2022). Evo nekoliko ključnih točaka:

- Broj djece – činjenica da preko 3000 djece boravi u domovima ili udomiteljskim obiteljima ukazuje na ozbiljan problem.
- Dobna struktura djece – podatak da je oko 150 djece mlađe od tri godine smješteno u institucije zahtijeva posebnu pažnju jer su rani razvojni periodi ključni za djetetovu dobrobit.
- Prosjek boravka u institucijama – prosječna duljina boravka od oko četiri godine sugerira da postoje sustavni izazovi u rješavanju pitanja skrbi za djecu.
- Deinstitutionalizacija – činjenica da postoji shvaćanje o potrebi deinstitutionalizacije, iako postoje predrasude o stavovima djelatnika domova ukazuje na kompleksnost situacije. Važno je naglasiti da je deinstitutionalizacija proces koji zahtijeva sustavnu podršku, promjene u pristupu skrbi za djecu te suradnju svih relevantnih aktera, uključujući državu, nevladine organizacije, lokalne zajednice i stručnjake.

- Produženi boravak u domovima – činjenica da velik broj djece ostaje u domovima sve do punoljetnosti zahtijeva dublju analizu razloga takvog stanja te pronalaženje adekvatnih rješenja kako bi se osigurala prijelazna podrška i integracija mladih u društvo nakon izlaska iz sustava skrbi.
- Potrebne promjene – navedeni podaci upućuju na potrebu za promjenom sustava skrbi za djecu u Hrvatskoj, uz fokus na jačanju obiteljskih i zajedničkih oblika skrbi te osiguranju podrške za djecu u riziku kako bi im se omogućilo sigurno odrastanje u obiteljskom okruženju.

Sve navedene točke ukazuju na složenost i ozbiljnost problema te nužnost sveobuhvatnog pristupa u rješavanju pitanja skrbi za djecu u Hrvatskoj. Potrebno je kontinuirano praćenje situacije, analiza dostupnih podataka te implementacija odgovarajućih mjera kako bi se osigurala najbolja moguća skrb za sve djecu koja su izložena riziku ili su već u sustavu skrbi.

U nastavku slijedi polustrukturirani intervju s gospođom koja je posvojila dvoje djece. Radi njihove zaštite, želi da njihova, kao i njezino ime, ostanu anonimni.

8. INTERVJU

1. Jeste li se ikada dvoumili između udomljavanja i posvojenja djece? Koja Vas je misao vodila pri toj odluci?

- Svejedno mi je bilo hoće li posvojenju prethoditi udomljavanje, samo sam znala kako u svakom slučaju želim da na kraju bude posvojenje djeteta/djece kojima mogu pružiti dom, prezime i sve ostalo. Nije mi bilo bitno radi li se o jednom djetetu ili više njih, radi li se o muškoj ili ženskoj djeci, a pogotovo nisam imala „želja“ po pitanju izgleda, kao što neki imaju uvjet da dijete mora imati primjerice plavu kosu i plave oči. Meni je najbitnije bilo pomoći nekome i to mi je bila vodilja. U tom vremenu sam jednostavno imala idealnu situaciju.

Ostvarena osoba što se tiče karijere, bez kredita, vrijeme i čvrstu odluku u tom naumu. Jedino na što ne bih pristala bi bilo „bolesno“ dijete jer bi to zahtijevalo potpunu promjenu života.

2. Kakva su Vaša iskustva s hrvatskim zakonima što se tiče posvojenja i općenito procedure vezano za isto? Kakav je to proces i koliko je trajao?

- Pa sam taj proces, kada sam pronašla koga ću posvojiti nije dugo trajao, no dugo je trajao period od kada sam poslala zahtjev upućen prema 83 centra koje bi mi svaki puta rekli da nazovem za dva tjedna jer trenutno nema djece. To je trajalo sve dok nisam jedno ljeto sjela u auto i krenula od Đakova do Dubrovnika i obavljala razgovore s radnicima u Centrima za socijalnu skrb. Na tom mom „traganju“ naučila sam puno toga, uvidjela puno nejasnoća, neutemeljenosti i nedosljednosti. Htjela sam razgovor s čovjekom koji govori o djeci i ljudima (mислеći na njihove emocije), a ne da mi govore kako je moj zahtjev gotovo pa nemoguć jer se ne radi o stereotipnoj situaciji u kojoj sam ja očajna žena koja ne može imati djecu, već je situacija potpuno drugačija. Također, 80% centara ima krivi stav, a to je „mi Vama pomažemo“. Za vrijeme odluke koje će se dijete posvojiti, svi Centri govore kako se djeca i posvojitelj ne smiju vidjeti, što je, složiti ćemo se, apsurdno, da bih kasnije saznala da po zakonu ima probni vikend. Meni se taj probni vikend predstavljao kao probni rok nakon kojeg, ako ipak odustaneš, gubiš pravo na posvajanje općenito. Smatram kako je to potpuno krivo jer bi se u takvim situacijama djeci trebalo objasniti, recimo kroz igru, da se ne radi o tome da će možda ponovno biti napuštena ako posvojitelj ipak odustane. Centrima je glavni cilj riješiti se djece. O tome bi

se moglo još puno govoriti, ali ostavimo to za neki drugi put. Svakako se imam „u vidu“ baviti i time, no tek kada djeca budu punoljetna. U ovom trenutku fokusirana sam samo na njih.

3. Jeste li se plašili uloge posvojitelja? Na koji ste se način pripremali/informirali? Jeste li pohađali nekakve tečajeve za posvojitelje, kao što je obvezno kada je u pitanju udomiteljstvo?

- Možemo reći da mi se neki oblik straha počeo javljati tek za vrijeme edukacije. No, pravi strah je uslijedio tek kada su djeca došla kod mene jer tada postajete svjesni pravog stanja. I taj strah još uvijek traje. No, i dijete se može uplašiti, baš iz tog razloga smatram kako je jako bitno da se dijete i posvojitelj vide prije samog dolaska kod posvojitelja. Što se tiče edukacije, imate edukaciju koja traje dva ili tri vikenda, ne sjećam se točno. No to je edukacija na kojoj sam, tako reći, spavala. Potpuno beskorisno, ako mene pitate, jer se priča o stvarima koje se uče u školi. Primjerice, govori se o fazama djetinjstva i slično. Mislim da bi puno korisnije bilo da dođu neki posvojitelji i kažu svoja iskustva. Svi Vam kažu pripremite se na sve, ali što je to sve? Da očekujem da će mi porazbijati stan, ubiti me? Što točno da očekujem? Baš iz tog razloga svaki dan pišem dnevnik vezan za moje osjećaje i ponašanja djece, koji bih možda u budućnosti i objavila, baš iz razloga da nekome pomognem u tom procesu. Kada su djeca došla kod mene, upisala sam i završila propedeutiku psihoterapije. Kako imam dva psa, dvije ženke, puno sam se posvetila radu s njima, na način da su oni u funkciji psihoterapeuta. Jako je zanimljivo to da dječaci imaju svak „svog“ psa, karakterno sebi slična. Upravo mi psi pomažu da ja budem stroga i ne odstupam od odluka pa u tim trenucima psi preuzmu svoje.

4. U kakvoj su situaciji djeca bila ranije, što se tiče roditelja? Pitaju li djeca danas za njih?

- Naime, radi se o dvojici braće koja su imala tri i četiri godine kada su bili oduzeti od roditelja. Živjeli su s majkom, ocem i djedom koji ih je tukao, a kasnije su bili i maltretirani od strane Centra jer ih se pet godina vraćalo biološkim roditeljima te su tada i sami prepoznali sve loše strane sustava. U toj agoniji, koja je trajala pet godina, dečke su uporno vraćali biološkim roditeljima, iako je u svim njihovim nalazima pisalo „ne vraćati u biološko okruženje!!!“. Bili su zlostavljani na sve načine, osim seksualno, a da sam saznala da su zlostavljani i seksualno bih vjerojatno odustala od posvojenja. Djeca, kada su došla kod mene, bila su „zombiji“. Prije nisu imali ni krevete, spavali su na betonu. Mlađi je bio pod lijekovima zbog stresa, agresivnog ponašanja, a stariji je imao, između ostalog, skoliozu, bio je doslovno neuhranjen, teški introvert

jer je uvijek bio u sjeni, iako je stariji. I dan danas ima averziju prema svemu i svima i može se primijetiti skrivena agresija. Oni su znali da su u lošoj obitelji, iz koje su prebacivani kod udomiteljice, koja je imala dobru namjeru, ali je to bila žena koja jednostavno nije znala s njima. Oni su njome manipulirali, ucjenjivali je i znali su da će to kod nje proći, i upravo su se zbog toga potpuno izgubili. Udomiteljica bi njima rješavala domaće radove i na taj su način prolazili razrede, dok je situacija zapravo bila ta da se radi o dvojici nepismenih dječaka. Mozak je mišić, a njihov je mozak bio atrofiran. Oni kao mali nisu imali ni slikovnice, ni priče, ništa se s njima nije radilo. Što se tiče udomiteljice, mislim da se nije htjela štititi kako ne bi ostala bez udomiteljskog posla. Mi smo s njom ostali u kontaktu, dečki ju zovu „teta“ i u toj agoniji sreća je to što su uvijek išli istoj udomiteljici. Da se vratim na početak, stariji je bio u sjeni mlađeg brata jer se mlađi dječak s tri godine usprotivio djedu, braneci svoga brata, nakon čega bi ih djed zatvarao u šupu i ne bi im davao jesti. Mlađe dijete je kasnije završilo na hitnoj zbog djedovih udaraca i tada su roditelji izgubili pravo na skrbništvo. Za vrijeme boravka kod udomiteljice ili u Centru, otac ih je posjetio dva puta, dok majka niti jednom. S druge strane, imamo oca koji je bio pasivan alkoholičar, kada bi nastao problem, on bi se opijao. I iz tog razloga, mlađi često spomene oca i mislim da će on s osamnaest godina imati potrebu vidjeti roditelje, s čime se ja u potpunosti slažem. Kako imamo vrlo otvoren odnos, puno pričamo i mislim da je to ovoj djeci jako potrebno, mislim da im je to iščistilo organizam. Rekla sam im da ako tada požele vidjeti svoje roditelje da će to i napraviti, a ja ću biti u blizini i čekati ih. Dječaci govore o tome da njih otac nije tukao i zato smatraju za njega da je dobar, jer ne znaju za bolje. Nažalost, ni sada nemaju tu očinsku figuru jer ja nemam partnera pa puno puta, kada pričamo o tome, zezamo se i ja kažem da bih, ako ništa, zbog njih trebala naći nekoga. Ono na čemu mi sada najviše radimo je kontroliranje osjećaja. Učim ih da se mržnja, koja je sada prisutna kada su biološki roditelji u pitanju, treba kontrolirati, svladati, da je i to osjećaj, da se ne treba bojati jer tko se ne bi tako osjećao u njihovoj situaciji, ali ta mržnja treba prijeći u oprost i razumijevanje. Pokušavam im objasniti kako oni imaju dvije mame, da su oni zapravo sretnici. Imaju mamu koja ih je rodila i mene koja je preuzela njezinu ulogu. Što se tiče društva, recimo u školi, na početku je bilo tako da se mlađi ulizivao svima, a stariji je birao neke loše načine kako bi se svidio društvu. Danas su jako prihvaćeni, mlađi još uvijek nekad zna provocirati, ali želim naglasiti razliku buntovnika i nepristojnosti. Ja želim da on ostane buntovan i tvrdoglav, ne želim ga mijenjati što se toga tiče. Bilo je situacija u kojima bi ispitivali moje granice, a ja im ne bih popuštala. Tada bi se oni umorili od mog nepopuštanja i kasnije bi

mi zahvalili jer ne odustajem, jer oni kada dobiju što žele, javlja im se mržnja prema njima samima.

5. Imate li neke svoje „posebne načine odgoja“?

- Pa ja Vam sve u životu, pa tako i ovo, radim po instinktu. Nema pravila, ni brošure, ništa nisam učila po knjigama jer se bojim da će biti prekasno. Recimo, ja napravim nešto po onome što piše negdje i to ima kontraefekt, prekasno će biti da ja to onda pokušam ispraviti, ako me razumijete, jer ja u ovoj situaciji ispravljam u potpunosti „krivu drinu“, u ovom slučaju udomiteljice i njezinih načina odgoja. Dečki su prošli razred prošli s pet, sutra mi stariji ide na natjecanje, a to je sve jer sam odmah, kada su došli kod mene, stisnula i dečke i školu. Imam odličan odnos s većinom profesora, inzistirala sam na individualnim razgovorima, što je školi na početku stvaralo problem. Politika škole je bila: „Mi inače ne radimo na taj način.“, na što sam ja naravno ludila jer me ne zanima praksa inače, ovo je situacija u kojoj se moraju obavljati individualni razgovori i ovo je situacija koja mijenja dosadašnje prakse. Djecu su napustili roditelji, Centri, još samo „fali“ da od njih odustane i odgojno-obrazovna ustanova. Pa tako sada prakticiramo slanje građiva unaprijed, bez da to dečki znaju. Primjerice, ovaj smo vikend putovali po Gorskom kotaru jer će oni iz geografije i povijesti u budućnosti učiti o tim područjima. Ali i ono što mi je jako puno pomoglo u njihovom školovanju je to što nemaju mobitele i baš zato su na razini svojih vršnjaka. Djeca idu na vaterpolo svaki dan i to je jedan od načina koji im omogućava oslobađanje energije. Na početku našeg suživota, bila je situacija u kojoj me je jedan od njih nazvao „kravom“, a tako su često nazivali udomiteljicu. Tada sam mu dala dva broja, broj Plavog telefona i Centra za socijalnu skrb i rekla mu da mu je ovo prvi i zadnji put da mi je to rekao, inače će dobiti šamar, ali ne onaj zlostavljački kao što mu je djed davao, već šamar da mu ne padne nikad više na pamet da takvo nešto ponovi i on je iz toga sve shvatio. Gledajte, ta djeca misle kako šetaju po litici i ako padnu u ponor ispod njih da će ih netko uhvatiti i nastaviti će dalje. Međutim, ja im pristupam tako da oni s jedne strane imaju ogradu, a ja ih s druge strane riječima usmjeravam na pravi put. U odgoju je puno doprinijela priroda i tzv. „vučji odgoj“. I dalje zna biti situacija kada imaju puno za učiti da im se jave negativne emocije jer nemaju samopouzdanje najviše kada je učenje u pitanju, a tada odemo na Velebit ili recimo u Sabunike gdje nema nikoga i tada nastupa ono što sam Vam rekla maloprije. Kažem im da se sad izviču i da, ako žele odu, znači ponudim im izbor, ali kad malo bolje pogledate, ja znam da nemaju kamo nego opet meni jer smo na Velebitu. Djeca osjete i znaju

tko ih voli, na meni je da vjerujem u njih i da im ponudim smislene sadržaje jer nemamo što izgubiti. Tu se radi o snazi posvojitelja i dječjoj upornosti, a znam da im može biti samo bolje nego prije, sigurno ne može lošije. Vidite, oni su u tuzi cijelo vrijeme. Nedavno smo gledali crtić „Kralj lavova“ i ima ona scena kada mladunče ostane bez oca. Mlađi se na tu scenu rasplakao, a ja sam mu na to samo rekla: „Maco, plači. To je ok.“, a nakon nekog vremena kaže on meni: „Mama, nije to zbog tate, nego zbog Šibe.“, a Šiba je naš pas. Znači dijete uopće nije povezalolo situaciju sa svojom, već je pomislio kako bi on bio tužan da mi ostanemo bez Šibe. Kako radimo na prihvaćanju emocija, radimo na tome da tugu treba izbaciti, da ona nađe svoj smjer, primjerice tuga je prešla u ljubav prema psu. No, ono što nikako ne prihvaćam je vrijeđanje i to strogo kažnjavam.

6. I za kraj, koje bi bile Vaše preporuke za unapređenje, kada govorimo o Centrima za socijalnu skrb i domovima za djecu?

- Kada se radi o posvojenju, rekla bih kako je bitno povjerenje što se svih strana tiče, a možda i najbitnije je upornost i zrelost stavova posvojitelja. Ono što je najgore od svega je to što je djelatnicima u cilju riješiti se djece jer u ovom periodu koliko su djeca kod mene, mene nitko od djelatnika Centra za socijalnu skrb nije nazvao, a kamoli što drugo. Mislim da se biološkim roditeljima, u ovakvim situacijama, ne smije dati da se odluči za dijete jer po tome ispada da centar skrbi puno puta o roditeljima, a ne o djeci. Mojim dječacima je oduzeto pet godina djetinjstva, a sve to zbog čega? Biološki roditelji su imali pet godina „fore“ kupiti im krevet, a oni to nisu napravili, a kamoli išta više. Sustav je djecu time uništio i „iztramakivao“, psihički dokrajčio. Centar će Vam među prvim bitnim stavkama navesti kako je bitno da Vas djeca od početku zovu „mama“, što ja nikad nisam nametala. Ja sam dečkima na početku rekla da me mogu zvati imenom, nadimkom ili kako god im dođe u tom trenutku. Ispočetka su me zvali onako kako su čuli od drugih, a to je nadimkom, samo nekoliko puta imenom. Tu se radi o dvojici dječaka koji su jako velike maza, oba još uvijek spavaju sa svojim medama i jedan put kad smo bili na plaži, ležali smo i mlađi, koji je agresivniji, ali je veća maza od ovog starijeg, me uhvatio za obraze i rekao mi „Mamice moja!“. Ono što se na svu sreću promijenilo je zakon o potpisivanju bioloških roditelja da se ne odriču svoje djece. Prije se sve do osamnaeste godine djece, svakog 31.12. potpisivalo da se biološki roditelj ne odriče djece, što je grozno jer dođe i ta osamnaesta kada djeca završe na ulici jer ih nitko nije moga posvojiti ili udomiti, a biološki roditelji ih ne žele. Mislim da se sada potpisuje taj ugovor svake dvije ili tri godine, nisam

sigurna. Sve u svemu, ima dana kada požalim što sam ih posvojila, ali Vam onda rečenice poput „Mama, ja sam sebe počeo voljet.“ Ili „Hvala što me odgajaš!“ izbrišu apsolutno sve i obilježe Vam jedne od najljepših dana .

Nakon intervjua došla sam do zaključka kako se u prvi plan, nažalost, ne stavljaju djeca, kao što se u literaturi spominje. Dolazim do zaključka da je potrebno mnoštvo promjena, kako bi se došlo do poboljšanja prakse što se tiče napuštene djece. Kada govorimo o promjenama vezanima uz konkretno stručnjake, prvenstveno mislim na to da se gleda isključivo korist djeteta, njegovi osjećaji i potrebe jer je svaka minuta bitna i može biti presudna. Iz intervjua možemo zaključiti da, u ovom slučaju, Centar za socijalnu skrb, nije odrađivao svoj posao gledajući korist djece i da se na poboljšanju trebalo raditi puno ranije. Nažalost, teorijski dio koji je gore napisan je puka suprotnost od iskustva gospođe s kojom je intervju napravljen. Ono što smatram da bi zasigurno pridonijelo je upravo spomenuto u intervjuu, a to su različita iskustva udomitelja/posvojitelja, koja bi bila korisna za buduće udomitelje/posvojitelje. Smatram kako bi na taj način bilo i manje situacija u kojima udomitelji/posvojitelji pozele odustati od istoga. Gospođa s kojom sam razgovarala je primjer koliko je bitno educirati se i kada se dijete/djeca udome/posvoje jer stečena znanja mogu pomoći u svakodnevnim situacijama, pogotovo na početku situacije kada se djeca i udomitelj/posvojitelj tek upoznavaju i prilagođavaju jedni drugima.

9. ZAKLJUČAK

Kada govorimo o djeci koja iz brojnih razloga nisu sa svojim biološkim roditeljima, prednost bi se trebala dati udomiteljstvu, a ne institucionalizaciji. U takvim situacijama se uvijek treba gledati na djetetovu korist, koje će u ispravnoj udomiteljskoj obitelji imati potrebnu skrb, smještaj, kao i ljubav i potporu. Dolaskom djece u udomiteljske obitelji, djeca mijenjaju svoja ponašanja na bolje, popravljaju ocjene u školi, podiže im se razina samopouzdanja, a često odnos s udomiteljem objašnjavaju kao psihoterapiju koja im pomaže razvijati se u bolje ljude.

Kada se govori o prijedlozima za unapređenje udomiteljstva, bitno je naglasiti važnost organiziranja seminara i edukacija za udomitelje, kao i za stručno osoblje. Nadalje, jednim od najbitnijeg smatra se dječja perspektiva udomiteljstva koja kroz istraživanja i/ili ankete, jednostavne za djecu, može dati najbolju sliku o domovima i udomiteljima općenito.

U Republici Hrvatskoj se udomitelji sastaju u udruge gdje jedni drugima daju podršku i izmjenjuju korisne savjete, a jedanput godišnje se organiziraju i nacionalni susreti za udomitelje.

Proučavajući literaturu za potrebe pisanja ovog diplomskog rada i vodeći intervju s posvojiteljicom, uvidjela sam kako je, nažalost, još uvijek teorija jedno, a praksa drugo. Barem što se tiče situacije u Republici Hrvatskoj, ima još puno mjesta za poboljšanje kako bi se pomoglo djeci i kako bi se broj djece u domovima smanjio.

Institucije društva trebale bi pružiti roditeljima priliku za stjecanje informacija, znanja i vještina koje su ključne za uspješno vođenje obitelji i odgoj djece. Kvalitetno pedagoško obrazovanje roditelja može pomoći u razumijevanju dječjeg razvoja, tehnika roditeljstva, kako postavljati granice, komunicirati s djecom i rješavati konflikte na pozitivan način. Osim toga, pružanje podrške i resursa roditeljima može pomoći u jačanju obiteljskih veza, prevenciji društveno neprihvatljivih ponašanja te poticanju zdravog razvoja djece. Investiranje u obitelj i roditeljstvo ne samo da donosi dugoročne koristi za društvo u smislu smanjenja troškova vezanih uz socijalne probleme i poboljšanja kvalitete života djece, već također može pridonijeti dugoročnom demografskom rastu i stabilnosti. Stvaranje podržavajućeg okruženja za roditelje i djecu može potaknuti zdraviji razvoj zajednice i osigurati bolju budućnost za sve članove društva.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente, *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), str. 345-366. [1. Ajdukovic.indd \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 20.11.2023.)
2. Ajduković, M. (2004). Prikaz knjige - Branka Sladović Franz Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima, *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (1), str. 183-186. [Prikaz knjige. Psihosoc. razvoj djece u dječjim domovima.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 5.1.2023.)
3. Ajduković, M., Kamenov, Ž. i Sladović Franz, B. (2005). Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), str. 39-66. [STAVOVI STRUCNJAKA SOCIJALNE SKRBI PREMA IZDVAJANJU DJECE IZ OBITELJI I UDOMITELJSTVU.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 17.2.2024.)
4. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2007). Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), str. 93-118. [04Ajdukovic02.indd \(srce.hr\)](#) (pristupljeno 23.11.2023.)
5. Ajduković, M., Rajhvjan Bulat, L. i Sladović Franz, B. (2008). Agresivno i prosocijalno ponašanje djece u dječjim domovima, *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (2), str. 185-213. [01 Ajdukovic \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 18.1.2024.)
6. Alinčić, M., Hrabar, D. i Korać, A. (2006). *Uvod u obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine d.d.
7. Andersson, G. (2001). The motives of foster parents, their family and work circumstances, *British Journal of Social Work*, 31 (2), str. 235–248. [The Motives of Foster Parents, Their Family and Work Circumstances on JSTOR](#) (pristupljeno: 22.11.2023.)
8. Barrett S., H. (1996). Ozdravljanje trauma i izgradnja mira, *Ljetopis socijalnog rada*, 3 (1), str. 177-182. [291902 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 23.11.2023.)
9. Berk, L. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: naklada Slap.
10. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: naklada Slap.
11. Briški, P. (2017). Suradnja udomiteljske obitelji i vrtića na socio-emocionalnom razvoju djeteta s teškoćom socijalne integracije. *Završni rad*. Zagreb: Učiteljski fakultet

- Sveučilišta u Zagrebu. [briski_petra_ufzg_2017_zavrs_sveuc.pdf](#) (pristupljeno: 8.1.2024.)
12. Chateauf, D., Turcotte, D. i Drapeau, S. (2017). The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: the determining factors, *Child and Family Social Work*, 23 (1), str. 71–79. [Child & Family Social Work: Vol 23, No 1 \(wiley.com\)](#) (pristupljeno: 22.11.2023.)
 13. Čavarović-Gabor, B. (2008). Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece, *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), str. 69-91. [04 Cavarovic \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 5.12.2023.)
 14. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
 15. Družić Ljubotina, O., Jelača, N. i Kletečki Radović, M. (2005). Socio-demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), str. 89-106. [hrcak.srce.hr.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 17.1.2024.)
 16. Đuranović, M., Klasnić, I. (2020). *Dijete, odgoj i obitelj*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 17. Galić, R., Šentija Knežević, M. i Šimčić, P. (2019). Nepovoljni događaji u djetinjstvu i njihova povezanost sa psihosocijalnim aspektima života pojedinca u odrasloj dobi, *Ljetopis socijalnog rada*, 26 (2), str. 185-211. [330503 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 8.12.2023.)
 18. Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. New York: BasicBooks.
 19. Karalić, A. (2022). Obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Završni rad*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. [ana_karalic_zavrsni_rad.pdf](#) (pristupljeno: 18.3.2024.)
 20. Katz, G. i McKellan, D. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: 46 Educa.
 21. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: naklada Slap.
 22. Kletečki Radović, M. i Kregar Orešković, K. (2005). Kvalitativna analiza iskustva udomitelja, *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), str. 67-88. [Kvalitativna analiza iskustva udomitelja.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 11.2.2023.)
 23. Konvencija o pravima djeteta (1989). [Microsoft Word - Konvencija- hrv.doc \(unicef.hr\)](#) (pristupljeno: 18.3.2024.)

24. Kregar, K. (2004). Socijalna podrška djece smještene u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj, *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), str. 229-248. [Soc. podrška djece smjestene u dj. domove i udom. obitelji.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 17.11.2023.)
25. Kregar Orešković, K., Sladović Franz, B. i Vejmelka L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: Kvalitativna analiza izjava mladih, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), str. 553-578. [03Sladovic \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 14.11.2023.)
26. Laklija, M. (2011). *Modeli udomiteljstva u Europi*. Zagreb: Forum za kvalitetno udomiteljstvo.
27. Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva, *Revija za socijalnu politiku*, 18 (3), str. 291-309. [111740 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 14.11.2023.)
28. Laklija, M. (2011). Spremnosti udomitelja za bavljenje udomiteljstvom i doživljaj vlastite uloge udomitelja u suradnji s centrima za socijalnu skrb, *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), str. 469-496. [112005 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 17.11.2023.)
29. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor d.o.o.
30. Maurović, I. (2010). Intervencije u obiteljskom okruženju: Mogućnost prevencije izdvajanja djece i mladih rizičnog ponašanja iz obitelji, *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (3), str. 413-443. [96489 \(srce.hr\)](#) [96489 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 30.11.2023.)
31. Mujaković, Đ. i Sladović Franz, B. (2003). Izdvajanje djece iz obitelji kao mjera socijalne skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, 10 (2), str. 229-242. [Izdvajanje djece iz obitelji kao mjera socijalne skrbi.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 30.11.2023.)
32. Obiteljski zakon (NN, 2015). [Obiteljski zakon \(nn.hr\)](#) (pristupljeno: 18.3.2024.)
33. Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Naklada Slap.
34. Rajter, M. i Vejmelka, L. (2013). Prediktori počinjenog i doživljenog nasilja među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (2), str. 241-267. [2. Vejmelka.indd \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 17.1.2024.)
35. Rosić, V. i Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade
36. Sabolić, T. i Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka, *Holon : postdisciplinarni znanstveno-stručni časopis*, 5 (1), str. 6-42. [207099 \(srce.hr\)](#) (pristupljeno: 18.3.2024.)
37. Sladović Franz, B. (2004). Mišljenje stručnjaka o izdvajanju djece iz obitelji: Rezultati intervjua, *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (1) [MIŠLJENJE STRUČNJAKA O](#)

[IZDVAJANJU DJECE IZ OBITELJI: REZULTATI INTERVJUA \(srce.hr\)](http://srce.hr)

(pristupljeno: 4.2.2024.)

38. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji, *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), str. 215-228. [Odabir izvanobiteljskog smještaja.doc \(live.com\)](#) (pristupljeno: 15.11.2023.)
39. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Znanstvena biblioteka.
40. Udomljavanje djece: Sve što trebate znati o plemenitoj odluci koja mijenja živote. Zadovoljna.hr. [Udomljavanje djece: Sve što trebate znati o plemenitoj odluci koja mijenja živote \(dnevnik.hr\)](#) (pristupljeno: 12.11.2023.)
41. Uvjeti za obavljanje udomiteljstva. Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece. [Uvjeti za obavljanje udomiteljstva – Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece \(udomiteljizadjecu.hr\)](#) (pristupljeno: 12.11.2023.)
42. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
43. Vukasović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi”.
44. Žižak, A. i sur. (2012). *Što nam djeca govore o udomiteljstvu - Istraživanje dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje*. Zagreb: UNICEF